

OTDK- dolgozat

Szerző:

Demény Anita

MA

2013

Határokon át-

- összefüggés a legjelentősebb számviteli és vállalati csalások között

Through borders-

- context between the most considerable accountancy and corporate frauds

Kézirat lezárása: 2012. december 20.

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés és hipotézisek megfogalmazása	1
1. Fogalmi áttekintés: Mit értünk csalás, integrációs folyamat és könyvvizsgálat alatt	3
1.1. A fehérgalléros bűnözés fogalma, kategóriái	3
1.2. A számviteli csalás fogalma, típusai, célja és eszközei	4
1.3. Harmonizációs törekvések a számvitel területén.....	7
1.4. A könyvvizsgálat célja, elvei és szabályozása	12
2. Az Enron- ügy és a Parmalat- botrány elemzése: az alapoktól a csalásig.....	15
2.1. Enron- ask why: az út a bukásig	15
2.1.1. Az Enron megalakulása és Kenneth Lay színre lépése	16
2.1.2. Az Enron virágzásának korszaka: kockázatos ügyletek és csalások a haszon érdekében	16
2.1.2.1. A tőzsdei szárnyalás időszaka: Jeffrey Skilling tevékenysége az Enronnál	18
2.1.2.2. Az SPE társaságok megalapítása: a csalás fő eszközei	23
2.1.2.3. A kaliforniai „Halál csillag”: az Enron szerepe az energetikai krízisben	25
2.1.3. A csalás lelepleződik: az Enron bukása.....	26
2.2. Az „európai Enron”: a Parmalat-botrány elemzése.....	35
2.2.1. A Parmalat megalapítása: Calisto Tanzi és a piac forradalmasítása	35
2.2.2. A tejbirodalom megszületése: nemzetközi sikerek és széleskörű befektetések....	36
2.2.3. A botrány kirobbanása: a csalások mértéke, eszközei és következményei	38
3. Összefüggések az Enron és a Parmalat- botrány között: a rendszerek hibái, a csalás eszközei és résztvevői, valamint a következmények tekintetében	42
3.1. A szabályozás hibáinak vizsgálata: miért következhetek be a csalások	42
3.2. A csalás eszközei: bonyolult partneri viszonyok kialakítása	45
3.3. A könyvvizsgálók és a bankok, pénzügyi elemzők szerepvállalása a csalásokban..	47
3.4. A vállalati, számviteli csalások hatásai a szabályozás alakulására.....	51
3.4.1. A Sarbanes-Oxley törvény: az amerikai kormány megoldási kísérlete a csalások megelőzésére	51
3.4.1.1. A könyvvizsgálói függetlenséget érintő rendelkezések	52
3.4.1.2. A vállalati felelősségre vonatkozó előírások.....	53
3.4.1.3. Jelentési és beszámolási kötelezettségek vonatkozó szabályai	53
3.4.2. Az Európai Közösségek Bizottságának javaslatai, és a nemzeti szintű szabályozás szigorítása	55

Összegzés	59
Irodalomjegyzék	60

TÁBLÁZAT- ÉS ÁBRAJEGYZÉK

Táblázatok

1.	Az Enron beszámolója szerinti és vizsgálat által feltárt bevétel, adósság és részvénytőke alakulása 1997 és 2000 között (millió dollár)	31
2.	Az Enron vállalat tőkepiaci értékelése 1993-2000 között (millió dollár,%)	50

Ábrák

1.	A gazdasági bűncselekmények típusai	4
2.	A számviteli csalások típusai	5
3.	A számviteli csalás eszközei	6
4.	A 3 meghatározó nemzetközi számviteli rendszer	8
5.	Az Európai Unió számviteli szabályozásának szintjei	8
6.	A könyvvizsgálat alapelvei	12
7.	Az IFAC standardjainak szabályozási területei	13
8.	Az Enron üzleti tevékenysége az 1980-as évek közepén	21
9.	Az Enron üzleti tevékenysége 2001- ben	21
10.	Az Enron részvények árfolyamainak alakulása az alapítástól a 2000. év végéig (dollár/ részvény)	23
11.	Az Enron SPE ¹⁰ társaságaiba befektető bankok és pénzügyi tanácsadók legjelentősebbjei	24
12.	A „Rise & Fall” korszak: az Enron Corporation részvényárfolyamainak alakulása az 1985-ös megalakulástól a 2001. évi csődig (dollár/ részvény)	29
13.	Az Enron bukása miatt a dolgozókat ért károk	33
14.	A Parmalat vállalatok térhódítása (90-es évek)	37
15.	A Parmalat főbb adatai (2002)	38
16.	A Parmalat anyagi gondjait jelző tényezők (2003. tavasz)	38
17.	A vállalat adósság és pénzeszköz állományának változása 2003. június vége és 2003. szeptember 20. között	39
18.	A US GAAP szabályozás kialakítási és beszámolási hibái	42
19.	A US GAAP könyvvizsgálókra vonatkozó előírásainak hibái	43
20.	A US GAAP vállalati szintű szabályozásának hibái	43
21.	Az európai szintű szabályozás hiányosságai	44
22.	Az Európai Közösségek Bizottsága közleményének legfontosabb pontjai.....	56

BEVEZETÉS ÉS HIPOTÉZISEK MEGFOGALMAZÁSA

A globalizálódó világban a tőkéért és befektetőkért folyó harc folyamatosan felerősödik, amellyel együttesen a tisztességes működés és a fair play szabályai fokozatosan elmosódnak. A vállalatok egyre kevésbé rettennek el az illegális haszonszerzési módoktól, és bátran nyitnak olyan utak felé, amelyek tisztességes volta megkérdőjelezhető.

A cégek ilyen jellegű csalásainak módszerei olyan gyors ütemben fejlődnek, amellyel a szabályozás nagyon nehezen tud lépést tartani. A vállalatok kihasználják a rendszerben lévő kiskapukat mind a számvitel, mind az adózás területén. Ez a jelenség pedig túllépi az országhatárokat, és átszövi az egész világot.

A korábban tökéletesnek hitt US GAAP dominanciáját az Enron csődjének esete törte meg, ugyanis rávilágított arra, hogy a túlzottan részletes szabályozás nyitva hagy olyan lehetőségeket, amelyeket kihasználva a vállalatok manipulálhatják eredményeiket. A botrány bekövetkezése alapjaiban rengette meg nem csak az USA, de az egész világ gazdasági életét.

Az elemzők ekkor azt mondták: az Európában működő szabályozásai rendszer keretein belül ilyen csalássorozatra nem kerülhet sor. Azonban ez a tézis megdőlt, amikor 2003-ban kiderült: az olasz Parmalat szintén hosszú éveken keresztül kozmetikázta beszámolóit. Ez volt a legfőbb jele annak: nem létezik tökéletes szabályozás.

Mindezek nyomán kutatásom során 2, általam felállított hipotézis vizsgálatát végeztem el:

1. Az Enron és a Parmalat csalásának lefolyása között összefüggések fedezhetők fel. Ezek az összefüggések az alábbi területekre vonatkoznak:
 - a szabályozási keretek hiányosságai hozzájárultak ahhoz, hogy a vállalatok visszaéléseket kövessenek el;
 - a csalások megvalósításához hasonló eszközöket használtak a vállalatok;
 - valamint az illegális tevékenységek véghezviteléhez hozzájárultak a könyvvizsgálók, a bankok és a pénzügyi elemzők.

2. Az olyan horderejű csalások, mint az Enron vagy a Parmalat esete, egyrészt rávilágítottak arra, hogy nincs tökéletes szabályozás; másrészt hatással voltak az előírások fejlesztéséhez, szigorításához. Ez a hatás mind nemzetközi, mind nemzeti szinten megjelent.

Állításaim beigazolásának vizsgálata során először néhány fogalmi kört ismertetek a téma jobb megismerése érdekében.

Ezt követően részletesen elemzem az Enron és a Parmalat csalását; majd megvizsgálom a kiváltó tényezőket, a felhasznált eszközöket, és végül pedig a következményeket.

Kutatásom lezárásának pontos dátuma: 2012. november 5., az ezután megjelenő, és így rendelkezésre álló információkra dolgozatomban megírásakor nem alapoztam.

1. FOGALMI ÁTTEKINTÉS: MIT ÉRTÜNK CSALÁS, INTEGRÁCIÓS FOLYAMAT ÉS KÖNYVVIZSGÁLAT ALATT

Kutatásom témájának tökéletes megértéséhez elengedhetetlen tisztázni néhány fogalmat, valamint megismerni a szabályozás és az ellenőrzés mibenlétét. Először a fehérgalléros bűnözés meghatározásáról írok; majd arról, hogy ehhez kapcsolódóan mit is értünk számviteli csalás alatt. Ezt követően ismeretem a számvitel területén lezajlott (és még most is folyamatban lévő) harmonizációs folyamatot. Végül pedig bemutatom, hogy mit is jelent a könyvvizsgálat és melyek a főbb ismérvei.

1.1. A fehérgalléros bűnözés fogalma, kategóriái

A fehérgalléros bűnözés egy, már az ókorban is meglévő tevékenység. A körébe tartozik minden olyan *törvénysértő magatartás*, amelyet személy vagy csoport követ el, az egyébként megbecsült és törvényes foglalkozása, vagy üzleti tevékenysége során.

A magyar büntetőjogban ez a fogalmi kör nem kerül meghatározásra, hanem a korrupciós és korrupciós jellegű bűncselekmények fedik le ezt a kategóriát.

A fehérgalléros bűnözéssel összefüggésbe hozható törvénysértéseket az alábbi kategóriákba sorolhatjuk:

- államigazgatás, igazságszolgáltatás, közélet tisztasága elleni;
- közrend elleni;
- *gazdasági*; illetve
- vagyon elleni bűncselekmények.

(<http://belfold.ma.hu/tart/index/a/belfold>)

A gazdasági bűncselekmények körét kibontva, az ábrán látható tevékenységek tartoznak ide.

1. ábra: A gazdasági bűncselekmények típusai

forrás: Saját szerkesztés a <http://belfold.ma.hu/tart/rcikk/a/0/14101/1> cikk alapján

a. A számviteli csalás fogalma, típusai, célja és eszközei

A könyvvizsgálóknak munkájuk megtervezésénél és az eredmények értékelésénél figyelembe kell venniük a pénzügyi beszámolókból, a különböző csalások és hibák miatt megjelenő, *lényeges hibás állítások* kockázatát.

Ez következhet egyrészt véletlen (vétlen) könyvelési hibából, másrészt pedig *szándékosan elkövetett csalásokból*.

A szándékos csalások alatt a következőket értjük:

- valóság helytelen bemutatása;
- tények szándékos elferdítése;
- visszaélés; illetve
- illegális könyvelési trükkök alkalmazása.

A Büntető törvénykönyv szerint akkor beszélhetünk csalásról, ha jogtalan haszonszerzés céljából valakit tévedésbe ejtenek, illetve abban tartanak; ezzel pedig kárt okoznak neki. Tehát mindennek során az elkövető egyrészt méltánytalan vagy illegális előnyhöz jut, másrészt emellett kárt okoz a befektetőknek, hitelezőknek.

Mindezek alapján az ábrán látható tevékenységek sorolhatóak a számviteli csalások körébe.

2. ábra: A számviteli csalások típusai

forrás: Saját szerkesztés

Dr. Lukács János: Kreatív számvitel, véletlen hiba, szándékos csalás című értekezése alapján

Mindezek révén olyan lényeges hibás állítások keletkeznek, amelyek a beszámoló felhasználóit megtévesztik.

A csalás *célja* lehet:

- nagyobb eredmény bemutatása
 - bevételek növelése,
 - ráfordítások csökkentése; vagy
- adókerülés
 - bevételek eltitkolása,
 - fiktív költségtételek kreálása.

(Dr. Lukács János: Kreatív számvitel, véletlen hiba, szándékos csalás)

Leggyakoribb eszközei a következők:

3. ábra: A számviteli csalás eszközei

forrás: Saját szerkesztés

Dr. Lukács János: Kreatív számvitel, véletlen hiba, szándékos csalás című értekezése alapján

1.3. Harmonizációs törekvések a számvitel területén

A nemzetközi szintű számviteli harmonizáció gondolata több okból merült fel, amelyeket a következőkben ismertetek.

Az okok forrása a világ gazdaságban egyre erősödő *globalizáció*, melynek következményei, hatásai elkerülhetlenné váltak. A gazdasági életben egyre inkább jellemzővé vált a gyors tőkeáramlás, valamint a vállalati kapcsolatok kiszélesedése. Ennek következtében a nemzeti határok lassan elvesztették jelentőségüket, mind kereskedelmi, mind befektetői tevékenység szempontjából. A multinacionális vállalatok világpiaci részesedése és tőkeigénye is folyamatosan nőtt, ugyanakkor a világ tőzsdéin keresztül (és azon kívül) egyre nagyobb volumenű tőke várt befektetési lehetőségekre.

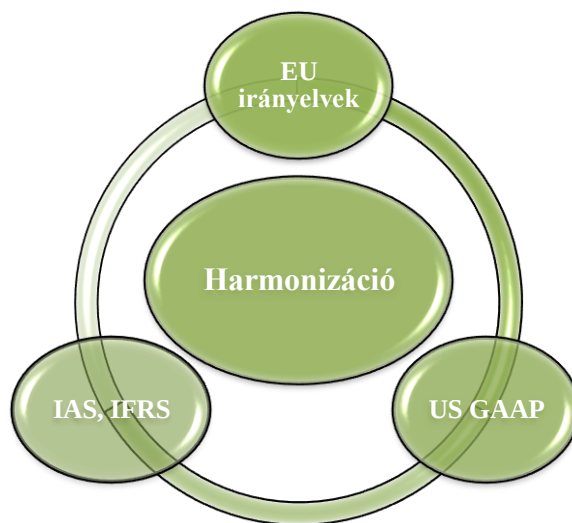
A vállalatcsoportok különböző országokban működő vállalkozásairól *eltérő elveken és alapokon nyugvó beszámolók* készültek, ennek következtében pedig teljesítményük nehezen volt összehasonlítható mind a tulajdonosok; befektetők; illetve egyéb döntéshozók, mind a hatóságok számára.

Mindezen irányok, gazdasági változások erősítették annak szükségességét, hogy a különböző országokban befektetni szándékozók azonos alapon tudják összehasonlítani eltérő igényeiket és lehetőségeiket; márpedig gazdasági vonalon a legfőbb teljesítménymérő kommunikációs nyelv a *számvitel*, melynek egységesítése világméretű törekvéssé vált. Egy egységes, világviszonylatban érvényre jutó számviteli rendszer átláthatóbbá, nyíltabbá, kiszámíthatóbbá tenné a beszámolók felhasználói számára az értékelést, döntést. Ilyen számviteli rendszer természetesen nem létezik, és valószínűleg nem is lesz teljesen egységes szabályozás, hiszen a nemzeti gazdasági, jogi, hagyománybéli különbségek nem, vagy igen nehezen oldhatók fel. A törekvés azonban egyértelművé vált: *egységesítés*.

(Almássy – Kántor – Musinszki – Pál – Várkonyiné – Verebélyi, 2006;
Szirmai – Matukovics, 2004)

Ha a számvitel nemzetközi szintű szabályozásáról beszélünk, akkor három olyan rendszert kell kiemelni, amelyeknek meghatározó fontosságú szerepük van abban, hogy az egységes számviteli nyelv és annak nemzetek által történő alkalmazása megvalósuljon.

Ezek a *rendszerek* a következők:

4. ábra: A 3 meghatározó nemzetközi számviteli rendszer

forrás: Saját szerkesztés

/Ábra magyarázat:

- EU irányelvek: Európai Unió Számviteli Irányelvei
- IAS: Nemzetközi Számviteli Standardok;
- IFRS: Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok;
- US GAAP: Általánosan Elfogadott Számviteli Alapelvek az Egyesült Államokban./

Az Európai Unió számviteli irányelvei

Az Unió számviteli szabályozása az 5. számú ábrán felsorolt 4 szinten valósul meg.

5. ábra: Az Európai Unió számviteli szabályozásának szintjei

forrás: Saját szerkesztés

Almássy – Kántor – Musinszki – Pál – Várkonyiné – Verebélyi: Számviteli rendszerek című könyve alapján

Az Európai Unió a társasági jog keretében foglalkozik a beszámolási kötelezettséggel. Az erre vonatkozó általános irányelvei a „*meghatározott jogi formájú gazdasági társaságok éves beszámolójáról*” 4. irányelv, valamint a „*konszolidált éves beszámolóról*” szóló 7. irányelv.

A Római Szerződés értelmében az irányelvekben megfogalmaztak átvétele kötelező érvényű *minden tagállamban*, viszont a nemzeti hatóságok lehetőséget kaptak arra vonatkozóan, hogy megválasszák azt a formát és módszert, ahogyan az irányelvet adaptálják. Tehát az irányelvekben megfogalmazódik az elérendő cél és a megvalósítási határidő, azonban ennek módját rábízják a tagállamokra, amelyek így megtartják saját jogi és szabályozási rendszerüket.

A számviteli rendszerek közelítésének első lépésére az *1960-as években* került sor. A harmonizációs törekvések ekkor még nem ütköztek jelentősebb akadályba a tagállamok hasonló számviteli rendszereinek köszönhetően. A problémák *1973 után* kezdődtek, amikor Nagy- Britannia és Írország is csatlakoztak az Európai Unióhoz. Ezeknek az országoknak a számviteli rendszere ugyanis *angolszász vonásokat* tükröztek, ellentétben az addigi tagállamokkal. Ekkor jelentek meg a számviteli kérdések alternatív kezelési módszerei, a választási lehetőségek.

(Almássy – Kántor – Musinszki – Pál – Várkonyiné – Verebélyi, 2006;
Szirmai – Matukovics, 2004)

Nemzetközi Számviteli Standardok (IAS)

A Nemzetközi Számviteli Standardok rendszerét egy politikailag független, hatósági jogkörrel nem rendelkező szakmai szerveződés, a londoni székhelyű *Nemzetközi Számviteli Standard Bizottság* (IASB, illetve jogelődje az IASC) hozta létre és gondozza. Kezdeti célként az fogalmazódott meg a szervezet részéről, hogy összegyűjtse a világon létező jó értékelési megoldásokat, eljárásokat, hogy azokat bárki megismerhesse, alkalmazhassa.

Az IAS (Nemzetközi Számviteli Standardok) célja, hogy az IAS- t alkalmazó országok *beszámolóinak, értékelési elveinek eltérései minimálisak legyenek*, és az alkalmazott fogalmak, eljárások, módszerek egységesítésre kerüljenek. Az egységesítés jegyében összefoglalja és közzéteszi az alkalmazandó számviteli alapelveket,

módszereket és eljárásokat. Az IAS foglalkozik egyrészt az éves beszámoló szabályozásával, másrészt sajátos könyvviteli elszámolásokkal.

A standardrendszer *felépítése*:

- *Keretszabály*: elméleti alapot ad valamely standardokkal nem szabályozott kérdés értelmezésére, megítélésére.
- *IAS- ek*: problémaszemléletű szabályok, egyes témákat járnak körül teljes körűen.
- *Értelmező közlemények (SIC- ek)*: a standardok alkalmazásával kapcsolatosan felmerülő bizonytalanságok, értelmezési problémák megoldása érdekében működő *Állandó Értelmezési Bizottság* értelmező közleményei.

(Almássy – Kántor – Musinszki – Pál – Várkonyiné – Verebélyi, 2006;

Szirmai – Matukovics, 2004)

Általánosan Elfogadott Számviteli Alapelvek az Egyesült Államokban (US GAAP)

Szoros értelemben véve a US GAAP nem más, mint a *FASB* (Pénzügyi- Számviteli Standardbizottság) standardok, magyarázatok és módosítások; az *APB* (Számviteli Alapelvek Bizottsága) állásfoglalások; és az *ARB* (Számviteli Kutatási Közlöny) iránymutatások hatályban lévő szabályainak összessége.

Tágabb értelemben véve ide sorolhatjuk *a különböző szervezetek*:

- véleményeit;
- tájékoztatásait;
- közleményeit;
- iránymutatásait;
- állásfoglalásait;
- útmutatóit;
- értelmezéseit;
- megoldási javaslatait;
- vagy akár az iparági számviteli sajátosságokat is.

A szakemberek sokáig úgy gondolták, hogy a US GAAP standardrendszere a legmagasabb minőségű, és ez alapján készíthetőek a legmegbízhatóbb beszámolók. Úgy

tartották, hogy bármely más rendszerre való áttérés rontana a beszámolók megbízhatóságán.

Tudni kell, hogy a US GAAP *egy nagyon részletes szabályozás*, szinte minden elképzelhető esetre található benne megoldás. Ugyanakkor nagyon sok a kivétel és a kiskapu, ami teret ad a *kreatív számvitel* gyakorlására.

Az ezredforduló során elinduló számviteli és könyvvizsgálói csaláshullám (például az Enron- ügy) be is bizonyította: a túlzottan részletes előírások sokkal nagyobb lehetőséget biztosítanak a manipulációra, mint az elvi alapokon nyugvó szabályozás.

(Almássy – Kántor – Musinszki – Pál – Várkonyiné – Verebélyi, 2006;

Szirmai– Matukovics, 2004)

Az IAS-ek, IFRS-ek térhódítása

A harmonizációs gondolatok felmerülése után megkezdődött annak megvalósulási folyamata.

1995 végén az Európai Unió Bizottsága bejelentette, hogy az Unió felhagyott az egységes európai számviteli standardok kifejlesztésének régóta dédelgetett álmával.

2000. június 13.-án, az Európai Unió Bizottsága egy olyan jellegű „*Üzenetet*” tett közzé, amely szerint azok az Európai Unión belüli vállalkozások, amelyek az EU tőzsdén jegyzettek, illetve a későbbiekben belépnek e tőzsdére, a továbbiakban kizárólag az IAS- t alkalmazhatják konszolidált beszámolóik összeállításához.

A 2000. évben a Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság (BCBS) is befejezte az IAS átfogó áttekintését, amelynek eredményeképpen ez a szervezet is az IAS- ek támogatását fogalmazta meg.

Mindezek következményeképpen, a gazdasági és pénzügyminiszterek tanácsa 2001. év decemberében Brüsszelben „*általános orientációként*” egyetértett azzal a javaslattal, hogy a 2005. évtől az EU- n belüli tőzsdei társaságok- bankokat és biztosítókat is beleértve- *konszolidált beszámolóikat* az IAS- ek szerint készítsék el. A 2007. évig haladékot kaptak azok a társaságok, amelyek a US GAAP- et alkalmazzák. Emellett a tagállamok felhatalmazást kaptak arra, hogy ezt a rendszert más gazdálkodókra és az egyedi beszámolókra is kiterjesszék.

A harmonizáció megfelelő működése érdekében az EU direktívák folyamatosan az IAS- ekhez közelednek, és a két rendszer közötti ellentmondások megszüntetése fontos célkitűzéssé vált.

Az USA továbbra is megköveteli a US GAAP használatát az amerikai tőzsdén jegyzésre kerülő külföldi vállalatoktól is, amely miatt társaságok százai távol maradnak a tengeren túli tőkepiacoktól, elkerülve a dupla beszámolási kötelezettség plusz terheit.

Ennek kiküszöbölésére a két rendszer (IAS, IFRS- US GAAP) között is elindultak a szabályok egymás felé való közelítése.

(Almássy – Kántor – Musinszki – Pál – Várkonyiné – Verebélyi, 2006;

Szirmai – Matukovics, 2004)

1.4. A könyvvizsgálat célja, elvei és szabályozása

A könyvvizsgálat *célja* a következő: a könyvvizsgáló képes legyen véleményt alkotni arról, hogy a számviteli beszámolót a vonatkozó beszámoló-készítési alapelveknek megfelelően állították-e össze, azaz *megbízható és valós képet* mutat-e a vállalkozó vagyoni, pénzügyi és jövedelmezőségi helyzetéről.

A könyvvizsgálói munkát az ábrán látható *alapelvek* határozzák meg.

6. ábra: A könyvvizsgálat alapelvei

forrás: Saját szerkesztés

Almássy – Kántor – Musinszki – Pál – Várkonyiné – Verebélyi: Számviteli rendszerek című könyve alapján

Európában a könyvvizsgálatot a nemzeti szintű szabályokon túl EU-s előírások is szabályozzák.

Egyrészt a 84/253/EGK direktíva (korábbi 8. irányelv), amely 2006-ban hatályát veszítette. Helyébe az Európai Parlament és Tanács által elfogadott *2006/43/EK irányelv* lépett. Ennek célja a jog szerinti könyvvizsgálatra vonatkozó követelmények harmonizációja.

Az irányelv a következő területekre tartalmaz előírásokat:

- könyvvizsgálók és könyvvizsgáló cégek jóváhagyása, és ennek visszavonása;
- könyvvizsgálók folyamatos képzése és kölcsönös elismerése;
- nyilvántartásba vétel;
- szakmai etika, függetlenség, pártatlanság;
- bizalmasság és szakmai titoktartás;
- könyvvizsgálati standardok és könyvvizsgálói jelentés; valamint
- minőségbiztosítás.

Másrészt a Szakemberek Nemzetközi Szövetsége (IFAC) is kidolgozott olyan *standardokat*, amelyek a tagországok részére szakmai irányt nyújtanak, elsősorban az ábrán látható területekre.

7. ábra: Az IFAC standardjainak szabályozási területei

forrás: Saját szerkesztés

Almássy – Kántor – Musinszki – Pál – Várkonyiné – Verebélyi: Számviteli rendszerek című könyve alapján

Az USA-ban a könyvvizsgálatára is rendkívül részletes szabályok vonatkoznak, azonban éppen a leglényegesebb területekre nincs vonatkozó előírás.

Problémát jelent többek között az, hogy:

- a jövőbeni veszélyeket általánosságban kezelik;
- nem tisztázott a könyvvizsgálói függetlenség kérdése;
- az ellenőrzési dokumentumok megőrzési ideje nem szabályozott.

Megoldásként jelent meg a *Sarbanes- Oxley törvény*, amely részletesebb bemutatására a későbbiekben kerül sor.

(Almássy – Kántor – Musinszki – Pál – Várkonyiné – Verebélyi, 2006)

2. AZ ENRON- ÜGY ÉS A PARMALAT- BOTRÁNY ELEMZÉSE: AZ ALAPOKTÓL A CSALÁSIG

A következő fejezetben először az Amerikai Egyesült Államok legjelentősebb vállalati, számviteli csalását, az Enron- ügyet ismertetem és elemzem. Ez volt az a kozmológiai ősrobbanással felérő csalás, amely egyfajta lavinát elindítva, sorra hozta felszínre egyrészt az amerikai gazdasági szektor szabályozásában megbúvó hibákat; másrészt pedig ennek nyomán kiderült: nem csak Amerikában virágzik a gazdasági bűnözés, hanem Európában is. Ehhez kapcsolódóan bemutatom az olasz Parmalat- botrányt, amely csak úgy híresült el, mint az „európai Enron- ügy”.

2.1. Enron- ask why: az út a bukásig

Az elemzés során ismertetem a folyamatot, amely során az Enron a létrejöttétől eljutott a legjelentősebb vállalatok sorába, majd onnan a teljes bukásig.

Az Enron Corporation logója

forrás: <http://cultureandanarchy.wordpress.com/>

„Szerintem a nagy tanulság az az, amit az Enron kért az alkalmazottaitól, hogy kérdezzék meg: miért?
Nem kérdeztem meg elégszer magamtól, hogy: miért?
Nem kérdeztem meg a főnöktől elégszer, hogy: miért?
Nem kérdeztem meg a kollégáimat elégszer, hogy: miért?”

1

/Colin Whitehead, az Enron volt kereskedője/
(Gibney, 2005)

¹ Az Enron mottója: „ask why.” alapján

2.1.1. Az Enron megalakulása és Kenneth Lay színre lépése

Az Enron gyökerei a Northern Natural Gas Company- hoz vezethetőek vissza, amely vállalatot 1932-ben Omahában, Nebraska államban alapították. 1979-ben újrászervezték a céget, mint az InterNorth nevű, energetikai holding társaság vezető leányvállalatát. Az InterNorth első volt a földgáz kitermelésében, elosztásában; valamint újítként lépett föl a műanyag iparban is. 1985-ben, amikor felvásárolta a kisebb méretű Houston Natural Gas-t (HNG), egy új társaság jött létre: a *HNG/InterNorth Inc.* (habár az InterNorth volt a névleges túlélője az egyesülésnek); melynek hatalmas komplexuma szintén Omahában épült fel.

6 hónappal a fúzió után engedélyezték a HNG korábbi vezérigazgatójának, *Kenneth Lay*-nek, hogy az új, egyesült társaságnál is betöltse ezt a funkciót. Kinevezése után nem sokkal Lay áttette a vállalat központját *Houstonba* (Texas állam), és megváltoztatta a nevet a ma ismert *Enronra*. Az átköltözéssel szinte egy időben értékesítették a vagyon egy részét, például a vegyi divíziót (Northern PetroChemicals); valamint bevették a Northern Border Pipeline-t és a Transwestern Pipeline-t, mint csendestársakat, az *Enron CoGeneration*-be.

(<http://www.bbc.co.uk/news/>)

A társaság fő profilja ekkor a földgáz termelés, és a hatalmas vezeték- hálózatok révén az elosztás volt; de jelen voltak az olajiparban is.

/A korai pénzügyi elemzések szerint az Enron úszott az adósságban, és a kulcsfontosságú egységek értékesítése nem orvosolta a problémákat./

2.1.2. Az Enron virágzásának korszaka: kockázatos ügyletek és csalások a haszon érdekében

Kenneth Lay alacsony származással került be az Enron történetébe, és vágyott arra, hogy vagyont szerezzen magának. Nagy tervei voltak, amelyekhez *liberális gondolatok* társultak. Úgy vélekedett, hogy az energiapiacra újítások szükségesek, különösen a földgáz iparban, amelyet túlságosan megkötnek az állami szabályozások. Washingtonban agresszíven fel is lépett nézetei mellett, és minden eszközzel azon volt, hogy elérje a kívánt változásokat.

„A kormány nem a megoldás a problémáinkra. A kormány maga a probléma.”

/Kenneth Lay, az Enron alapító elnöke és vezérigazgatója/
(Gibney, 2005)

Szavai nyomán egy olyan új irányzat tagja lett, amely célja, hogy felszabadítsa az üzletembereket az állami korlátok alól. A véleménye ez volt, hogy az Enron hatalmas előnyt szerezhetne a kormány azon döntéséből, hogy engedi a gáz árát a piac által meghatározni. Nézeteivel nem volt egyedül, néhány Texas-i olajmágnás egyet értett vele abban, hogyan kellene a kormánynak kivonulni az energia üzletágból. Egyfajta liberalizációs nagykövet lett, aki mindig becsületesnek láttatta magát, és feddhetetlennek tűnt az üzleti világban.

1987-ben azonban, egy váratlan eset folytán felmerült a kérdés, hogy vajon tényleg a helyes úton jár-e. Ekkor került sor az Enron olaj botrányára, amely az *Enron International Oil* egységéhez kapcsolódik, és csak *Valhalla- botrányként* emlegetik (Valhalla, New York állam). Ennek során a cég két kereskedője az Enron vagyonával hazardírozott, amikor is az eladások- és vételek során fogadásokat kötöttek arra vonatkozóan, hogy az olaj ára emelkedni vagy csökkenni fog. A megérzéseik sikeresnek bizonyultak, ugyanis az Enron Oil szárnyalt az olajkereskedelemben, és úgy tűnt, akármilyen történik, ők mindig nyernek. A kereskedők sem jártak rosszul, ugyanis a spekulációval elért többletnyereséget a saját számláikra utalták.

Az eset kivizsgálására a vezetőség könyvvizsgálókat hívott, akik a vizsgálat lezárása után elmondták, hogy a kereskedők:

- *offshore számlákat használtak;*
- *meghamisították a könyvelést;*
- *különböző spekulánsokkal szövetkeztek;*
- *a napi jelentések megsemmisítésével manipulálták a bevételeket; és*
- *valószínűleg sokkal többet kockáztattak, min amit a kereteik engedtek.*

Kenneth Lay azonban, tudva azt, hogy ez a cégcsoport egyetlen része, amely valamennyi bevételt termel, úgy döntött, hogy alapjában véve ne változtassanak semmin. A

kereskedőket nem rúgták ki, de még büntetést sem kaptak. A kockázat csökkentése helyett Lay arra biztatta a kereskedőket, még többet kockáztassanak. /Ez a fajta hozzáállása, a későbbiekben, nagyban hatással volt az események alakulására, és a totális csőd bekövetkezésére./

Azonban a szerencse megfordult, és *két hónap múlva, 5 nap leforgása alatt, 90 millió dollárt* veszített a cég. Azonban a gyors reakálásuknak „köszönhetően”, néhány kereskedelmi trükkel átverték a piacot, és megmentették a vállalatot.

A botrány vége az lett, hogy az egyik kereskedő felfüggesztett börtönbüntetést kapott; a másikat pedig csalás miatt egy év letöltendő börtönbüntetésre ítélték.

Mivel a legnagyobb haszonszerzőit elveszítette, Lay- nek találnia kellett valakit, aki pénzt hoz az Enronnak. Ekkor lépett a színre *Jeffrey Skilling*.

(Gibney: Enron- The Smartest Guys in the Room (2005), Magnolia Picture;

<http://www.washingtonpost.com>)

2.1.2.1. A tőzsdei szárnyalás időszaka: Jeffrey Skilling tevékenysége az Enronnál

„Csak a pénz motiválja az embereket.”

/Jeffrey Skilling, az Enron elnöke, operációs igazgatója és vezérigazgatója/

(Gibney, 2005)

Jeffrey Skillinget egyfajta látnoknak tartották, aki tudja, milyen lesz a jövőben a földgáz ipar; és ki tudja találni, hogyan lehet sikeres a cég. Igazuk is volt, hiszen a bukása előtt néhány évvel az Enron az ország 7. legnagyobb vállalata volt, és több mint 70 milliárd dollárt ért. A szakértők magasztalták az új üzletmodellt, a kereskedők az ország legjobbjai voltak, a cég pedig betört többek között az energia- és áramellátás területére is. Kenneth Lay- t és Jeffrey Skillinget csak úgy ismerték, mint a „legokosabb srácokat a teremben”²

Azonban a sikeresség hátterében komoly veszteségek és elhibázott döntések álltak.

²Gibney: Enron- The Guys in the Room (2005) című dokumentumfilmje alapján Kenneth Lay (Enron alapító elnöke és vezérigazgatója) és Jeffrey Skilling (Enron elnöke, operációs igazgatója és vezérigazgatója /2001. február- augusztus/) megnevezése

Skilling ötlete a cég felvirágoztatására az volt, hogy kitalált egy új módot az energia szolgáltatására. A korábbi fizikai csővezetékeken való szállítás helyett az Enron egyfajta *földgáztőzsdévé* változott: lényege, hogy az energiát úgy kezelték, mint a pénzügyi eszközöket, amivel úgy lehetett kereskedni, mint a részvényekkel és a kötvényekkel. Az ötlet révén 1992-re az Enron lett *Észak- Amerika legnagyobb földgázkereskedője*.

Ennek eléréséhez – a korszakalkotó ötleten kívül- még egy tényezőre szükség volt: a SEC³ és az Arthur Andersen⁴ engedélyezte az Enron számára, hogy a *piaci árfolyamhoz jegyzett könyvelést* alkalmazzák. Ez lehetővé tette, hogy azon a napon elkönyveljék a potenciális profitot, amikor a szerződést aláírták. Mindezzel rendkívül szubjektívvé és manipulatívúvá vált a könyvelés. Lényegében nem számított, ha valami végül nem a vártak megfelelően alakult, az Enron nyeresége akkora lehetett, amekkorát az Enron szeretett volna.

A következő nagy lépés az Enron életében *Lou Pai*, Skilling első számú helyettesének nevéhez kötődik. Az ő ötlete nyomán hozták létre az *Enron EES* részlegét: *Enron Energia Szolgáltatások* (Enron Energy Services). Ő volt az egység vezetője, és a feladata szerint energiaszolgáltatást kellett értékesítenie az ipari végső felhasználóknak. Pai rengeteg pénzt költött, a legtöbbet a cég költségşámlájának terhére. Mikor elég magasak lettek az árfolyamok, eladta az összes részvényét, és *250 millió dollárral* távozott a társaságtól. Ezzel szemben a részleg, amit hátrahagyott, *1 milliárd dollár veszteséget* termelt. Az Enron nem engedhette, hogy mindez napvilágra kerüljön, ki kellett találnia valamit a veszteségek elrejtésére.

(<http://www.bbc.co.uk/news/>;

Gibney: Enron- The Smartest Guys in the Room (2005), Magnolia Picture)

A tőzsdei fellendülés korszaka 1997-ben indult el, napról napra emelkedtek egyre nagyobb magasságokba az árfolyamok. Az emberek körében egyre nagyobb népszerűsége lett a tőzsdézésnek, még a nagyon kevés bevétellel rendelkező emberek is részvényt vásároltak. Minden nap újabb rekordokat hozott. *1997. június 30-án* a Dow Jones már több mint *100 pontot emelkedett*, és elérték a *7895.81 pontot*, amely minden idők legmagasabb zárása. Ez volt a legnagyobb tőzsdei emelkedés időszaka a történelemben.

³Securities and Exchange Commission: az Amerikai Egyesült Államok Értékpapír- és Tőzsd felügyeleti Bizottsága

⁴ Arthur Andersen LLP, az Enron Corporation könyvvizsgálója

Az Enron részvényei 1999. július 13-án 42 dollárt értek, és második negyedéves nyeresége 30%-kal emelkedett. A lényeg az volt, hogy amíg a cég tartotta, vagy túlteljesítette az elemzők előrejelzéseit a részvényekre jutó negyedéves nyereségre, addig a részvényárak emelkedtek. A legnagyobb vezetők természetesen hasznot húztak mindebből: felnyomták a saját cégük részvényeinek árfolyamát, majd készpénzre váltották a több millió dolláros opciókat, amellyel:

forrás:

<http://www.hermes-press.com/enronindex.htm>

- Kenneth Lay: 300 millió dollárt;
- Jeff Skilling: 200 millió dollárt;
- és
- Andrew Fastow⁷: 30 millió dollárt szerzett.

Ezt nevezték a Wall Streeten „pump & dump”, azaz „pumpáld fel, majd add el” játéknak.

Mivel az Enron dolgozói fizetésük nagy részét részvényekben kapták, így mindenkinek érdeke volt, hogy az árfolyamok folyamatosan emelkedjenek. Ez, ahogy írtam, a negyedéves profit függvénye volt. A cég vezetői rendkívül céltudatosak voltak, nagy PR kampányokat szerveztek, hogy meggyőzzék a befektetőket: ők egy új, egyesített vállalkozási korszak előfutárai. Olyan képet festettek az Enronról, mintha megkérdőjelezhetetlenül stabil lenne, és előreláthatólag 10- 15 %-kal növelni tudja profitját évente.

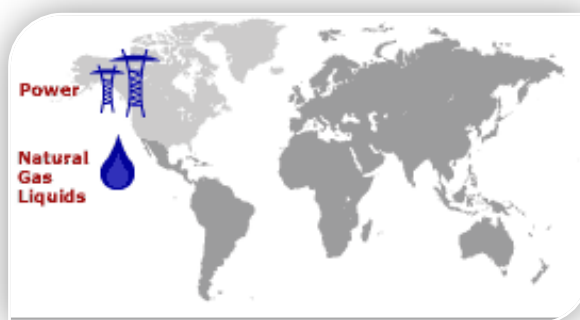
A kívánt eredmények beteljesülése érdekében azonban az Enron rengeteg kockázatot vállalt.

A könyvek szerint a cég kiemelten teljesített, azonban ez csak a könyvelési trükköknek volt köszönhető. A valóságban a profit nem növekedett, sőt, folyamatosan csökkent. Ennek oka az volt, hogy az Enronnak hatalmas földgáz befektetései voltak világszerte, melyekre dollár milliárdokat költöttek, azonban a legtöbb rendkívül rosszul teljesített.

Ilyen beruházás volt az indiai Dabholban felépített erőmű. A többi cég tartózkodott az ilyen típusú befektetésekből, mivel rendkívül kockázatosak voltak. Az Enron azonban

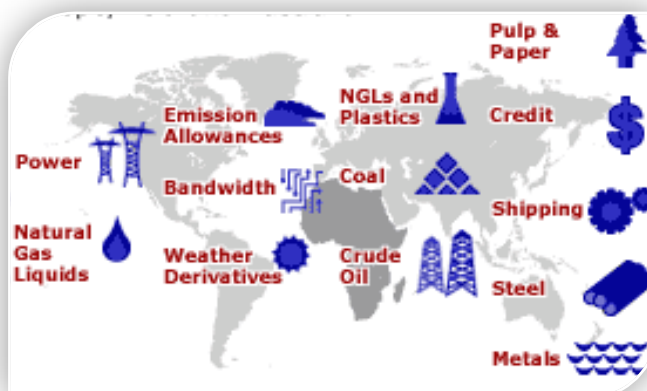
hatalmas összeget áldozott erre. Azonban egy dolgot elfelejtettek: India nem tudta kifizetni azt a mennyiségű energiát, amit az erőmű termelt. Az egész projekten *1 milliárd dollárt veszített a cég*. Ehhez képest a vezetőknek *több millió dollárnyi prémiumot* fizettek ki azok alapján a képzelt nyereségek alapján, amelyeket sosem értek el.

A veszteségek kompenzálása érdekében folyamatosan új ötletekkel kellett előállniuk a vezetőknek, amely hatalmas nyomást jelentett. Végül egy új piac felé nyitás mellett döntöttek, amely révén az Enron az *ország legnagyobb elektromosság és földgáz forgalmazója* lett, mind nagykereskedelmi, mind viszonteladói szinten. Sorra jöttek az újabb ötletek, melyeknek köszönhetően a cég kereskedelmi palettája rendkívül sokszínű lett.

8. ábra: Az Enron üzleti tevékenysége az 1980-as évek közepén

forrás: http://news.bbc.co.uk/hi/english/static/in_depth/business/2002/enron/timeline/1.stm

9. ábra: Az Enron üzleti tevékenysége 2001- ben

forrás: http://news.bbc.co.uk/hi/english/static/in_depth/business/2002/enron/timeline/1.stm

Az ábrákból látható, hogy megalakulásakor a cég fő profilja az NGL (földgáz-kondenzátumok) csővezetékes szállítása és az energiatermelés volt.

2001-re a kép jelentősen átalakult, és a kereskedelmi bázis túlnőtt az USA-n, elérve Dél-Afrikát, Európát, Ázsiát és Ausztráliát. *A termékek köre is kibővült:*

- az EnronOnline⁸ - on keresztül értékesített termékek:
 - petrokémiai termékek,
 - műanyag termékek,
 - energia,
 - papír és papír-sűrítmény,
 - faanyag,
 - időjárás- előrejelzés;
- olaj és NGL kereskedelem;
- internet sávszélesség;
- beruházás kezelés;
- kockázat- menedzsment;
- hajózási fuvarozás;
- streaming media⁹;
- víz és szennyvíz.

Az internetes sávszélességgel való kereskedelem bevezetése rendkívüli fogadtatást kapott a Wall Streeten. 2000. január 21-én a részvények árfolyama már 71.62 *dollár* volt, amely 2 nap alatt 34%- os *emelkedést* jelentett. Könyvelési technikájának köszönhetően az Enron 53 *millió dolláros nyereséget* számolt el az üzleten, a valóságban azonban semmit nem nyertek rajta.

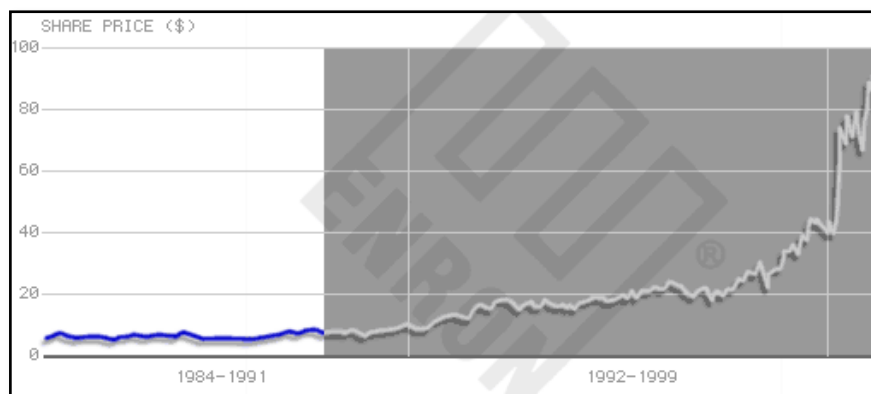
2000 év végén megkezdődött a csúcstechnológiás internetes cégek bukása. A részvények árfolyamai 31%- kal zuhantak; a Dow Jones 1 hét alatt 11.287 *pontról* 10.307 *pontra* esett. Az Enron azonban továbbra is fényes csillagként tündökölt, részvényeinek értéke:

- 1999-ben: 50%-kal;
- 2000-ben: 90%-kal emelkedett.

A 2000-es év végére az Enron részvények elérték a csúcst: 86.85 *dollár* volt az árfolyamuk.

⁸ Az Enron internetes kereskedelmi felülete

⁹ Egyidejű, vagy azonnali adatfolyam, általában tömörített multimédiás információ interneten keresztül való kézbesítése.

10. ábra: Az Enron részvények árfolyamainak alakulása az alapítástól a 2000. év végéig (dollar/ részvény)

forrás: http://news.bbc.co.uk/hi/english/static/in_depth/business/2002/enron/timeline/11.stm

Ugyanebben az évben a cég *100 milliárd dollár* forgalmat bonyolított le, és az USA 7. legnagyobb vállalata lett.

(<http://www.bbc.co.uk/news/>;

Gibney: Enron- The Smartest Guys in the Room (2005), Magnolia Picture)

2.1.2.2. Az SPE¹⁰ társaságok megalapítása: a csalás fő eszközei

Az Enron valódi helyzetének eltitkolásában meghatározó szerepe volt *Andrew Fastow*-nak, a cég pénzügyi igazgatójának. Neki kellett kitalálnia, hogy hogyan tartsa magasán a részvények árát, miközben elfedi a tényt, hogy a vállalatnak *30 milliárd dolláros vesztesége* van.

Ekkor alkotta meg az Enron új partneri rendszerét, melynek alapjai az SPE¹⁰ társaságok voltak. Ezekre a speciális rendeltetésű egységekre azért volt szükség, mert rajtuk keresztül az Enron minimalizálta a kockázatot, ugyanakkor kiváltott olyan finanszírozási megoldásokat, amelyek csökkentették volna a profitot. Ezek az egységek Fastow kontrollja alatt álltak, és arra szolgáltak, hogy az Enron adósságait elrejtse a befektetők szeme elől. A működésük lényegét a következő fejezetben ismertetem.

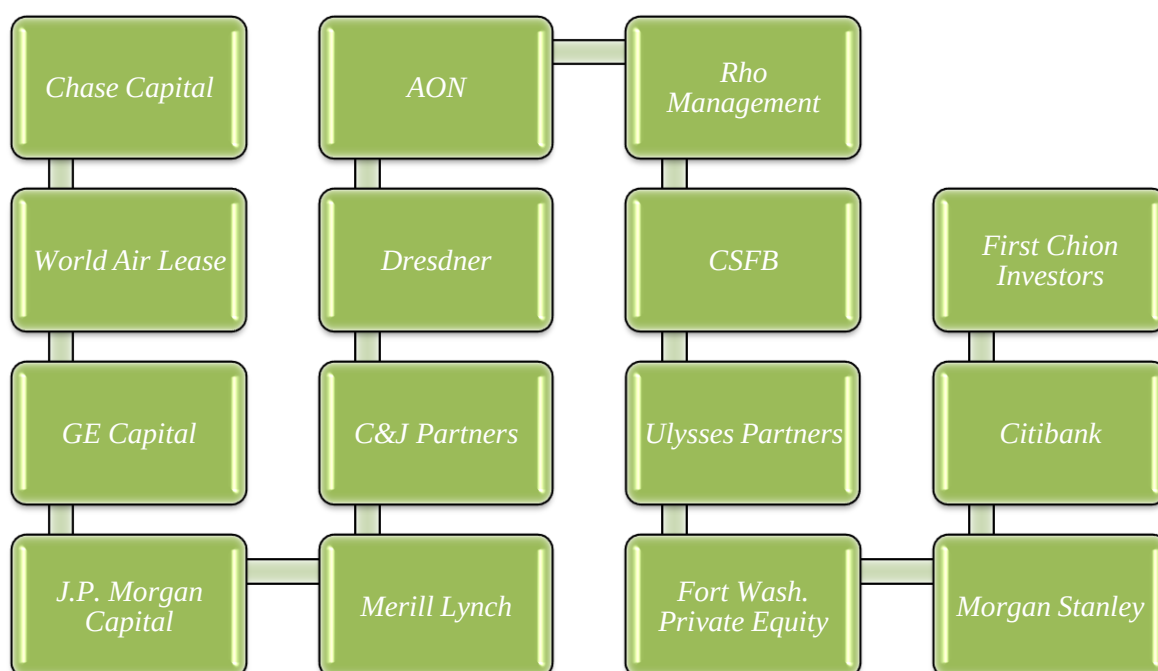
Ilyen SPE társaság volt például a *Jedi*, a *Chewco*, a *Raptors*, vagy a legjelentősebb, az *LJM*. Egy, a botrány kirobbanása után előkerült videofelvételen Fastow egy csapat bankárnak népszerűsíti a rendszert, és biztatja őket, hogy fektessenek be az LJM- be. Az

¹⁰ Special Purpose Entity: Speciális rendeltetésű egység

egyik bankár felteszi a kérdést, hogy nem összeférhetetlen-e az, hogy Fastow az Enron pénzügyi vezetője és egyben az alapok feje is. Ő ezt válaszolta:

„Ezt a tranzakciók egyik oldalán sem fogják megkérdézni.”¹

Mivel több, mint 200%-os volt a várható hozam, végül 96 bankár fektetett be az LJM- be. Amerika legjelentősebb bankjai és pénzügyi tanácsadói fejenként 25 millió dollárt invesztáltak az egységbe:

11. ábra: Az Enron SPE¹⁰ társaságaiba befektető bankok és pénzügyi tanácsadók legjelentősebbjei

forrás: Saját szerkesztés,

Gibney: Enron- The Smartest Guys in the Room című dokumentumfilmje; és a Fortune magazin adatai alapján

Az Enron lényegében nem csak bevonta az USA vezető szervezeteit a megtévesztő cselekedeteibe, hanem idővel előnyt és profitot is szerzett belőlük. Mindezt az által tudta elérni, hogy felismerte: kihasználható a Wall Street kapzsisága.

Jeffrey Skillingnek azonban még egy problémát meg kellett oldania: az EES (Enron Energia Szolgáltatás) részleg veszteségéből valamely módon nyereséget kell csinálnia a

negyedév végére. A dolog mikéntjének kitalálója *Tom White*, Lou Pai korábbi jobb keze lett. Az ötlete egyszerű volt: *Kalifornia*.

2.1.2.3. A kaliforniai „*Halál csillag*”¹¹: az Enron szerepe az energetikai krízisben

Kaliforniában az energetikai piacot rendkívül bonyolult előírások szabályozták. Az Enron azonban nem vette túl komolyan a rendszert, és meg voltak győződve arról, hogy ez a megfelelő hely. *2000-ben*, miután az Enron megjelent a kaliforniai energiapiacra, igyekezett minden kikaput megtalálni a haszonszerzésre.

Tim Belden révén ez sikerült is. Az ő feladat volt a nyugati parti kereskedés irányítása. Számos stratégiát talált ki, amellyel a cég kihasználhatja a rendszer kikapuit. Ilyen stratégiák voltak például a „*Halál csillag*”, vagy a „*Kifordulás*”. A lényeg közös volt mindben: Belden rájött, hogy az erőművek leállításával mesterséges hiányt tudnak előállítani, ami felnyomja az energiaárakat. Az ötlet kivitelezésében nagy szerepe volt a kereskedőknek, akik az úgynevezett *ping pong kereskedési rendszert* alkalmazták. Ennek lényege a következő: amikor Kaliforniában előidézték a hiányt, a kereskedők elkezdtek más államokba exportálni az energiát, majd később- a hiány miatt megemelkedett- jóval drágább áron visszavették, és értékesítették azt Kaliforniának. Előfordult olyan eset, hogy egy nap alatt, két vagy három áramszolgáltató, karbantartás miatt, 30- 35 százalékkal visszavette a kapacitását, amelynek eredményeként az elektromos áram ára 300- 400 százalékkal megemelkedett.

Az áramszolgáltatók partnerek voltak az Enron játékában, és hozzájárultak az 1999 és 2001 között Kaliforniában lezajló energetikai krízishez, melynek nyomán a piac összeomlott. 3 év alatt az Enron közel 2 milliárd dollárt nyert az üzleten, miközben 42 milliárd dolláros veszteség érte az államot.

A kaliforniai vezetésnek feltűnt, hogy valami nincs rendben, hiszen például decemberben csak 28- 30 ezer megawatt energiára van szüksége az államnak, miközben a rendelkezésre álló kapacitás Kaliforniában 45 ezer megawatt. Ennek elegendőnek kellett volna lennie. Az emberek fellázadtak, és tüntetéseket szerveztek az Enron ellen. Végül, az akkor még demokrata többségű szenátus, a szövetségi törvényhozókat cselekvésre

¹¹ A Tim Belden által, a kaliforniai energetikai piac uralmára kitalált egyik stratégia elnevezése. Forrás: Gibney: Enron- The Smartest Guys in the Room (2005), Magnolia Picture

kényszerítette: a FERC¹⁴ - nek területenként meg kellett határoznia az energia maximális árát (korábban a FERC semmit nem tett a válság megfékezése ellen, hiszen elnöke, Pat Wood jó kapcsolatot ápolt Kenneth Lay- jel).

Az energiaválságnak ez véget vetett, a politikai oldalon azonban tovább folyt a harc. Lay kihasználva jó kapcsolatát az akkor hivatalba lépő *George W. Bush*¹⁵ elnökkel, végül elérte, hogy úgy tűnjön, az egész kaliforniai energiaválság az akkori kormányzó, *Gray Davis*¹⁶ elhibázott liberalizációs döntéseinek a következménye.

Az emberek azonban akkor már kezdték megérteni: az Enron korántsem az a tisztességes és mindenkor feddhetetlen innovatív vállalat, mint aminek láttatja magát.

(<http://www.bbc.co.uk/news/>;

Gibney: Enron- The Smartest Guys in the Room (2005), Magnolia Picture)

2.1.3. A csalás lelepleződik: az Enron bukása

„Ez lett az évszázad vállalati bűnténye.”

(Gibney, 2005)

Ahogy egyre több kétség merült fel az Enronnal kapcsolatban, a részvények zuhanni kezdtek: *2001 nyarára az árfolyam 54 dollárra esett vissza*. Az egész Wall Street arra várt, hogy az Enron előálljon egy új ötlettel, amely fellendíti a céget. Ezzel szemben a társaság egy teljesen más bejelentéssel állt elő: *2001. augusztus 14-én Jeff Skilling távozott a vezérigazgatói tisztségéből*. Mindenkit meglepett a döntés, hiszen egy vezérigazgató nem szokott csak úgy, minden előzetes jel, és jól megtervezett PR kampány nélkül távozni. Ez a katasztrófa első jele volt. A vezérigazgatói posztot Ken Lay vette át.

Skilling távozása után 1 nappal, *augusztus 15-én* a cég egyik alelnöke, *Sherron Watkins*, aki Andrew Fastow-val dolgozott, egy névtelen levél keretein belül aggodalmáról tájékoztatta Ken Lay- t. Watkins ugyanis egyik munkája során az Enron vagyontárgyait írta össze, azonban az adattáblák nem egyeztek, a számoknak nem volt

¹⁴ Szövetségi Energiaszabályozó Testület

¹⁵ Az USA 43. elnöke, 2001- 2009

¹⁶ Kalifornia 37. kormányzója, 1999- 2003

semmi értelmük. El sem tudta képzelni, hogy az Arthur Andersen hogyan fogadhatta el ezeket a jelentéseket. Az adatok torzulásának okai Fastow speciális cégeiben (SPE¹⁰) keresendők. Csak a Raptors- ban legalább *12 aktívát rejtettek el*. Az SPE¹⁰ vállalatok hatalmas garanciái voltak az Enron részvényeinek. Szinte az Enron jövőjét tették kockára abban a reményben, hogy az árfolyamok sosem fognak zuhanni.

Mindeközben *augusztus 16-án* az árfolyam már *36.85 dollárra esett vissza*. A cég dolgozói is kezdték felismerni, hogy óriási gondok vannak.

Augusztus 22-én Watkins azt javasolta a vezérigazgatónak, hogy a társaságnál alkalmazott könyvelési gyakorlatot külső szakértők vizsgálják meg. Lay azonban tisztában volt a vállalatnál folyó ügyekkel, és ezért házon belül próbálta megoldani a helyzetet. Éppen ezért a cég saját ügyvédi irodáját, a Vinson & Elkins¹⁸-t bízta meg a vizsgálattal, akik természetesen *mindent rendben találtak*. Az alelnök asszony azonban ennyivel nem elégedett meg, néhány nappal később tájékoztatta az Arthur Andersen⁴ egyik partnerét a rendkívüli könyvelési technikáról.

Az igazi fordulópont azonban csak *2001. október 16-án* következett be. Ez volt az a pont, amikor a drasztikusan csökkenő részvényárak következményeként az Enron már olyan szintű bajban volt, amelyet nem lehetett tovább titkolni. Ezen a napon egyfajta sokként érte az amerikai gazdaságot, hogy a cég a harmadik negyedéves jelentésében 618 millió dolláros veszteségről számolt be. Ezt a hatalmas összeget az LJM 2 elnevezésű, SPE¹⁰ társasághoz kapcsolódó tranzakciói során halmozta fel a cég. Mindezen felül Lay bejelentette, hogy *a részvénytőkét 1.2 milliárd dollárral csökkentik*. A hír nem csak a befektetőket döbbszerte meg (akik ekkor jöttek rá, hogy a piaci árhoz viszonyított milliárdos nyereségek valójában vesztségek), hanem a korábban gyanútlan Értékpapír – és Tőzsdefelügyelet (SEC)³ figyelmét is felkeltette, amely *október 22-én* vizsgálatot kezdett a cégnél.

Ennek következtében *október 23-án* a részvények árfolyama *19 dollárra zuhant*. Eközben a cég könyvvizsgálójánál, az Arthur Andersennél⁴ állításuk szerint a cég

¹⁸ Vinson & Elkin LLP, ügyvédi iroda, az Enron Corporation jogi képviselője

jogászaiknak javaslatára- elkezdtek megsemmisíteni az Enron terhelő bizonyítékokat tartalmazó aktáit: több mint *egy tonna irat tűnt el*.

Másnap Ken Lay elbocsátotta Fastow-t, miután megtudta, hogy *45 millió dollárt szerzett* az LJM üzleteiből. Ő lett az Enron- botrány egyfajta bűnbakja.

Október 26. és 29. között Lay politikai kapcsolatait felhasználva próbálta megmenteni a céget. Találkozott Paul O'Neil¹⁹ pénzügyminiszterrel és Alan Greenspan²⁰ jegybankelnökkel, akiknek aggodalmát fejezte ki a cég jövőjét illetően. Felkereste a kereskedelmi tálcát vezető Donald Evans²¹-t is, akitől azt kérte: járjon közben annak érdekében, hogy az adósságminősítő Moody's Investors Service²² ne sorolja alacsonyabb osztályba az Enront.

A cég egyik menekülése útvonala végül a szintén houstoni illetőségű, konkurens Dynegy²³ lett: *november közepén* bejelentették, hogy *8,4 milliárd dollárért felvásárolja az Enront*. A bejelentést követő 2. héten azonban közölték, hogy nem írják alá a tervezett egyesülési szerződést. Az indok az volt, hogy *„az Enron megszegte az egyesülési szerződésnek a képvisellel, biztosítékokkal, megállapodásokkal és egyezségekkel kapcsolatos kikötéseit, beleértve a körülmények lényeges romlásával kapcsolatos előírásokat.”*

(„Csődöt jelentett az Enron” (2001.12.03.)

<http://www.origo.hu/gazdasag/index.html>)

A céget rendkívül rosszul érintette a Dynegy döntése, a részvényárak elkezdtek meredeken zuhanni, és rövid időn belül már 85 százalékot estek. *November végére* az októberi érték már csak 2 %- át érte egy részvény, és az árfolyam *1 dollár alá süllyedt*.

A következő csapás *november 8-án* sújtott le: az Enron bejelentette, hogy *1997 és 2000 között*, az SPE¹⁰ társaságokkal bonyolított tranzakciókhoz kapcsolódó könyvelési hibák révén, a valóságnál magasabb profitot számoltak el. A most elvégzett vizsgálat

¹⁹ Paul Henry O'Neil, az USA 72. pénzügyminisztere, 2001 januárjától 2002 decemberéig volt hivatalban, George W. Bush elnöklése alatt.

²⁰ Alan Greenspan, amerikai gazdaságtudós, 1987 és 2006 között a Federal Reserve (az USA központi banki rendszere) Kormányzótanácsának elnöke.

²¹ Donald Evans, az USA 34. Kereskedelmi Titkára, 2001 és 2005 között.

²² A Moody's Investors Service pénzügyi kutatással és elemzéssel, valamint hitelminősítéssel foglalkozik kereskedelmi és kormányzati szinten.

²³ Dynegy Inc: houstoni székhelyű, elektromosság- hasznosító (termelés, elosztás, stb.) vállalat

nyomán az időszakra visszamenőleg módosították a pénzügyi kimutatásokat, és kiderült: 568 millió dollárral több a vállalat vesztesége, mint amennyit bevallott (ennyivel értékelte túl a profitját).

Végül 2001. december 2-án már nem volt hova menekülni: a 101 milliárd dollár árbevétellel rendelkező Enron csődvédelmet kért, 61 milliárd dolláros adósságállományára. A csődvédelem, az amerikai csődtörvény úgynevezett 11-es fejezete szerint, lehetőséget biztosít a cégnek, hogy minden veszteséges szerződéstől és kölcsönügylettől elállhasson.

Másnap a részvényárfolyamok elérték mélypontjukat: 40 centre esett az értékük.

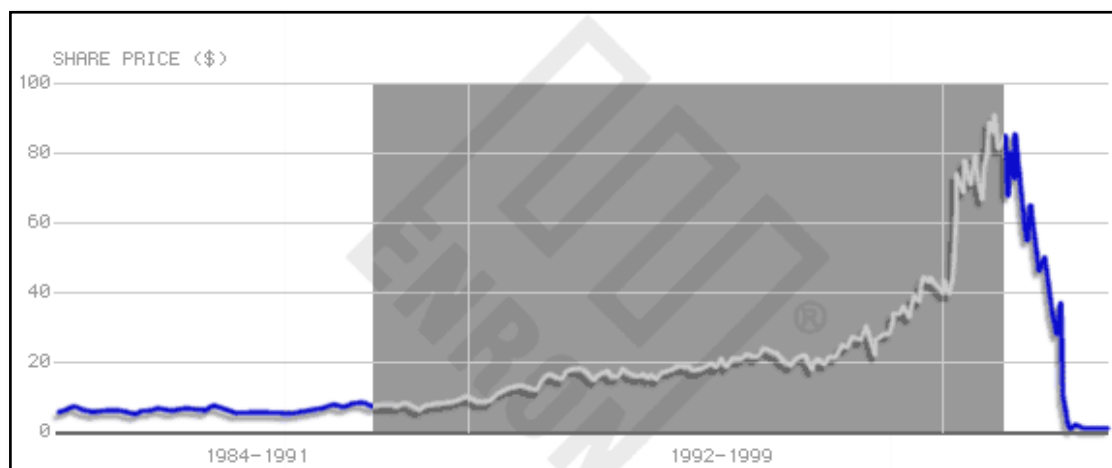
(<http://www.bbc.co.uk/news/>;

Gibney: Enron- The Smartest Guys in the Room (2005), Magnolia Picture;

<http://magyarnarancs.hu/kulpol/>)

Azt, hogy a piacnak mennyire nem volt fogalma (bár a bankok, elemzők és a könyvvizsgálók felelősségére a következő fejezetben még kitérek) az Enron valódi helyzetéről és kockázatiról, 2 tényező jelzi: az árfolyamok zuhanása és a cég hosszú lejáratú adósságának lefelé minősítése, amint a problémák felütötték a fejüket.

A részvények árfolyamának alakulását (a kezdetektől a teljes csődig) az alábbi ábra mutatja:

12. ábra: A „Rise & Fall” korszak: az Enron Corporation részvényárfolyamainak alakulása az 1985-ös megalakulástól a 2001. évi csődig (dollár/ részvény)

forrás: http://news.bbc.co.uk/hi/english/static/in_depth/business/2002/enron/timeline/5.stm

Látható az új évezred elején egy nagy kiugrás: ebben az időszakban jelent meg az Enron az internetes sávszélesség kereskedelem piacán, és a részvények rögtön *71 dollár* körüli értékre ugortak. Következő jelentős pont a *2000. év vége*, ekkor tetőzött az árfolyam: miközben az internetes cégek sorra megbuktak, addig egy Enron részvény *86.85 dollárt* ért. Végül pedig innen, körülbelül egy év alatt, több mint 99%-os zuhanást produkálva, 2001 év végére elérte a *40 centes* végső értéket.

A hosszú lejáratú adósságok minősítése a következőképpen alakult (S&P, Bloomberg²⁵):

- 1995. december – 2001. november 1.: *BBB+*;
- 2001. november 1. – november 9.: *BBB*;
- 2001. november 9. – november 28.: *BBB-*;
- 2001. november 28. – november 30.: *B-*;
- 2001. november 30. – december 3.: *CC*;
- 2001. december 3-tól: *D*.

(<http://www.bbc.co.uk/news/>)

Az időszakok alapján érzékelhető: a lefelé minősítés azután kezdődött el, amikor az Enron felrántotta a leplet a valóságról, és nyilvánosságra hozta adósságának mértékét.

A társaság az általa kért csődvédelmet meg is kapta. Az események ezt követően a következő ütemben zajlottak:

- *2002. január 9.*- Megalakul egy különleges csoport az Enron összeomlásának kivizsgálására.
- *2002. január 15.*- Az Enron részvények kereskedelmét felfüggesztették; a cég dolgozóit folyamatosan elbocsátották, nyugdíjalapjaikat és egyéb megtakarításaikat befagyasztották.
- *2002. január 23.*- A hitelezők nyomására Kenneth Lay lemond a vezérigazgatói tisztségéről.
- *2002. január 25.*- J. Clifford Baxter, az Enron egyik vezetője öngyilkosságot követ el.

²⁵ S&P: Standard & Poor's nemzetközi hitelminősítő intézet;
Bloomberg L.P.: amerikai hírügynökség, amely gazdasági és pénzügyi információkra szakosodott

- 2002. február 2. – Az elindított vizsgálat arra a megállapításra jut, hogy a cég vezetése tudatosan manipulálta az eredményeket.

A vizsgálat természetesen kiterjedt az SPE¹⁰ társaságok jelentéseire is, amely alapján az Enron bevételeinek, adósságának és részvénytőkéjének alakulását a következőképpen állapították meg:

Az Enron beszámolója szerinti és vizsgálat által feltárt bevétel, adósság és részvénytőke alakulása 1997 és 2000 között (millió dollár)

1. táblázat

Év	Beszámoló szerinti bevétel	Felülvizsgált bevétel	Valós adósság (növekedés)	Részvénytőke valódi alakulása (csökkenés)
1997	105	77	771	258
1998	733	600	561	391
1999	893	645	685	710
2000	979	880	628	754

forrás: http://news.bbc.co.uk/hi/english/static/in_depth/business/2002/enron/timeline/11.stm

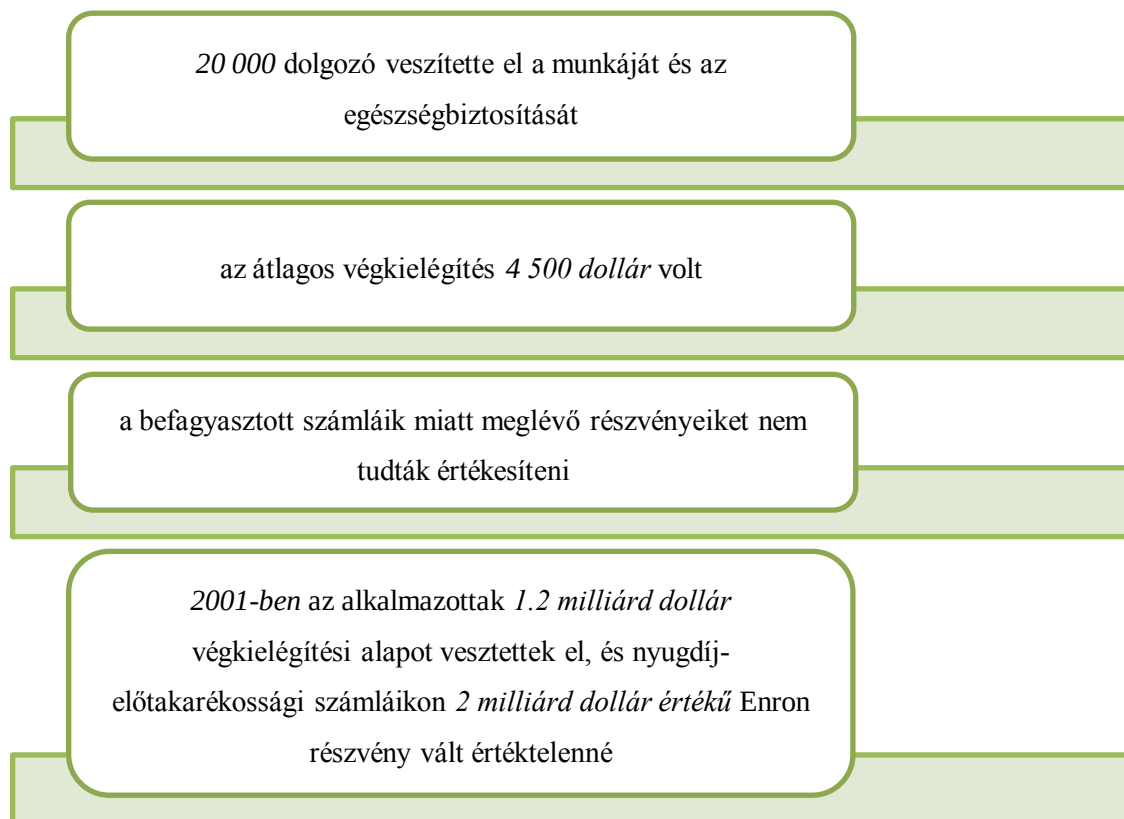
Látható, hogy a vizsgálat során felmért bevételi adatok messze az Enron által korábban bevallottak alatt maradnak. Az adósság ingadozó mértékben, de folyamatosan növekedett 1997-től; a részvénytőke értéke pedig drasztikusan csökkent.

- 2002. augusztus 2. - Michael Kopper, aki korábban Fastow- val dolgozott, bűnösnek vallja magát, és együttműködik a hatóságokkal.
- 2002. augusztus 31. - Az Arthur Andersen⁴, az USA egyik legnagyobb könyvvizsgáló cége, felfüggeszti tevékenységét az Enron ügyben játszott szerepe miatt (később beolvad a többi könyvvizsgáló cégbe).
- 2002. október 2. – Andrew Fastow-t, a cég korábban elbocsátott pénzügyi igazgatóját letartóztatják.
- 2003. május 1. – A korábbi Enron vezetők közül 11-et helyeznek vád alá.
- 2004. január 14. – Fastow- t bűnösnek találják csalásban való részvételért. Beleegyeznek, hogy kifizet 23 millió dollár bírságot. Büntetését 10 évre csökkentik, mert az Enron vezérei ellen vall.

- 2004. január 22. - Richard A. Causey- t, az Enron egyik vezetőjét vád alá helyezik. Ártatlannak vallja magát.
- 2004. február 19. – Jeffrey Skillinget, a volt vezérigazgatót, vád alá helyezik. Ártatlannak vallja magát.
- 2004. július 18. – Kenneth Lay-t, az Enron alapító elnökét vád alá helyezik. Ártatlannak vallja magát.
- 2005. december 28. - Causey végül hajlandó együttműködni a hatóságokkal, és tanúvallomást tesz Lay és Skilling ellen.
- 2006. május 25. - A bíróság bűnösnek találja Lay- t és Skillinget. Előbbit főként értékpapírban történő összejátszásban; utóbbit 19 rendbeli összeesküvés, csalás és sikkasztás bűncselekményének vádjában.
- 2006. július 5. - Kenneth Lay az ítélethirdetés előtt szívrohamban meghal.
- 2006. október 23. – Jeffrey Skillinget 24 év és 4 hónap letöltendő börtönbüntetésre ítélik.

(<http://ellenzek.blogter.hu/>)

Az összeomlás rendkívül komolyan érintette az Enron alkalmazottjait. Az erre vonatkozó számadatokat az alábbi ábra mutatja.

13. ábra: Az Enron bukása miatt a dolgozókat ért károk

forrás: Saját szerkesztés,

Gibney: Enron- The Smartest Guys in the Room című dokumentumfilmje alapján

Mindezzel szemben a felső vezetők *55 millió dollár prémiumot* kaptak; és még mielőtt a részvények kereskedelmét felfüggesztették volna, *116 millió dollárért* adták el részesedéseiket.

(Gibney: Enron- The Smartest Guys in the Room (2005), Magnolia Picture)

A cég végelszámolása 2004 óta zajlik, és *2012 januárjában* a kielégítési mutató *53 százalékos* volt. Az Enron befektetőinek kifizetését 2008-ban kezdték meg, *7.2 milliárd dollárnyi* vagyonelemet értékesítettek addig a végelszámolók. Ekkor jutottak peren kívüli megegyezésre a Citigrouppal²⁶, amelyet felelőssé tettek a cég fizetéseképtelenné válásáért. A bankcsoport végül *1.7 milliárd dollárral* kárpótolta a póruul járt részvényeseket, és

²⁶ Amerikai bankcsoport, amely multinacionális pénzügyi szolgáltatásokat végez. Központja Manhattan (New York állam).

további *4.3 milliárd* kifizetésével tisztázta szerepét az Enron- botrányban. A J. P. Morgan Chase & Co.²⁷ 2005-ben ugyanilyen megfontolásból *2.2 milliárd dollárt* ígért a részvényeseknek.

(<http://hvg.hu/>;
www.nol.hu)

„Az Enronra nem úgy kellene tekinteni, mint valami rendellenes dologra, ami máshol nem fordulhat elő.... Bevontuk az Arthur Andersent, bevontuk a jogászokat. A bankárok tudták mit csinálunk. Ez a felelősség szétosztása. Mindenki benne volt. És ez újra megtörténhet.”

/Sherron Watkins, az Enron volt alelnöke/
(Gibney, 2005)

²⁷ Amerikai multinacionális bank. Központja Manhattan (New York állam).

2.2. Az „európai Enron”: a Parmalat-botrány elemzése

Az európai gazdaságot és szabályozást alapvetően rengette meg a 2003 decemberében kirobbant Parmalat-botrány. A következőkben ennek lefolyását ismertetem: kezdve a cég megalapításával, működésével; majd folytatva azzal, hogyan is került napvilágra a csalás, melyek voltak ennek eszközei, és milyen következménnyel járt mindez.

A Parmalat logója

forrás: <http://www.glenboden.com>

"A történelem egyik legnagyobb és legpimaszabb pénzügyi csalása."

/A SEC- Amerikai Egyesült Államok Értékpapír- és Tőzsd felügyeleti Bizottsága-
megállapítása nyomán/

2.2.1. A Parmalat megalapítása: Calisto Tanzi és a piac forradalmasítása

1961-ben *Calisto Tanzi*, egy *Collecchio*²⁸ nevű olasz városkában hozta létre a Parmalat elődjét, a *Dietalat* nevű kisvállalkozást, amely elsősorban *pasztörizált tej forgalmazásával* foglalkozott. Tanzi rövid idő alatt, kis pénzből, figyelemreméltó szállítói hálózatot épített ki:

- először még csak *Parmába*,
- később azonban *Genovába*, *Firenzébe* és *Rómába* is szállított.

Tanzi első igazán jelentős lépése az volt, amikor rájött, hogy az iparág jövője a *tartós tej előállításán és forgalmazásán* nyugszik. Ennek nyomán ő volt a termék első forgalmazója az olasz piacon: már 1963-ban, a *Tetra Pak*²⁹ *papírfalakonjaiban* árulta (ebben az esetben még nem beszélhetünk a ma ismert tartós tejről, hiszen ekkor még csak néhány napig őrizte meg szavatosságát a termék).

²⁸ Collecchio városa: Parma megye, Emilia Romagna régió, Olaszország

²⁹ Tetra Pak: A világ vezető élelmiszer-feldolgozó rendszer és csomagolóanyag gyártó vállalata.

1965-ben került sor az igazi forradalmasításra: a már említett svéd Tetra Paktól²⁹ átvette az úgynevezett *UHT- módszert*. Ennek lényege, hogy a tejet ultramagas hőmérsékletre (135- 150°C) hevítik, amely ennek következtében- megfelelő csomagolásban – legalább 6 hétig megőrzi a minőségét. A siker szinte átütő erejű volt: az új termékkel az olasz tejpiac felét sikerült meghódítania. Ennek nyomán Tanzi 26 éves korára hazája egyik legelismertebb vállalkozójává vált.

1968-ban aztán megkapta a vállalat a ma ismert *Parmalat* nevet, öt évvel később a *tőzsdei bejegyzésre* is sor került.

([http://www.tankonyvtar.hu/hu](http://www.tankonyvtar.hu/hu;);
www.tejportal.hu)

"Mi voltunk az elsők, akik a tejet olyan termék-
kettük meg, amely lényegében a szolgáltatás
közvetlen részévé vált."

/Calisto Tanzi, a Parmalat alaptója/

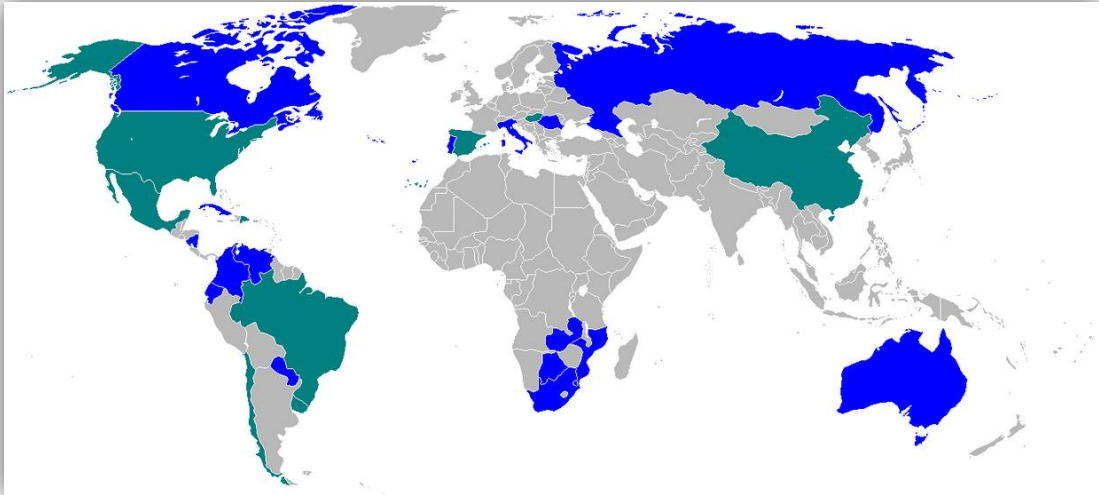
(<http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=240347>)

2.2.2. A tejbirodalom megszületése: nemzetközi sikerek és széleskörű befektetések

A Parmalat a *hetvenes években* átlépte Itália határait, és nemzetközi szintű hírnévre tett szert. Mindezt nem csak tejipari sikereivel érte el: a vállalat fő marketing eszközét mindig is a *sport* támogatása jelentette. Ennek a stratégiának egyik fontos lépése volt, hogy a konszern támogatta például a *Forma1*-es pilótát, Niki Laudát; valamint, hogy *1980-tól* az *AC Parma* futball csapat szponzoraként, majd tulajdonosaként vívott ki elismerést magának.

Mindezeken felül, az *1980-as években* Tanzi felvásárolta az *Odeon TV*-t, amely katasztrofálisan rossz befektetésnek bizonyult, és amelyet titokban a Parmalat pénzeszközeiből segített ki. Emellett a cég az élelmiszeripar területén is dinamikusan fejlődött: már nem csak tejipari termékeket, hanem *ivóleveket és pékárúkat* is előállított.

A kilencvenes évekig a Parmalat széles körű terjeszkedése figyelhető meg: vállalatok sorát vásárolta fel nemcsak *Európában*, hanem az *Egyesült Államokban*, *Latin-Amerikában*, valamint *Afrikában* is.

14. ábra: A Parmalat vállalatok térhódítása (90-es évek)

/kék jelölőszín: közvetlen befolyás; zöld jelölőszín: közvetett befolyás/

forrás: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b9/Parmalat_map.png

Ebben az időszakban a Parmalat tovább szélesítette a *forgalmazandó termékek* körét:

- kekszeket;
- gyümölcsleveket;
- ásványvizeket;
- különféle leveseket;
- és joghurtokat dobott piacra.

(www.tejportal.hu;
www.nepszava.hu)

2002-ben, a csalások kirobbanása előtt, a következő ábrán látható *fő adatok* jellemezték a céget.

15. ábra: A Parmalat főbb adatai (2002)

forrás: Saját szerkesztés,

<http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=240347> cikk alapján

/* 2002. április 22-ei adat, a vállalat becsült értéke, amikor a tőzsdei árfolyam rekordot döntött.

** Ennek 57%-a tejtermelésből és forgalmazásból származik./

2.2.3. A botrány kirobbanása: a csalások mértéke, eszközei és következményei

2003 tavaszától egyre inkább érződött, hogy a Parmalat komoly anyagi gondokkal küzd. Ez a következő 2 tényező alapján volt sejthető:

felügyelő bizottság

- a gyarapodó veszteségek miatt egyre gyakoribbakká váltak a személycserék a felügyelő bizottságban

hitelek

- szintén a veszteségek miatt a vállalat sorra vette fel a hiteleket, meglehetősen kedvezőtlen kondíciókkal

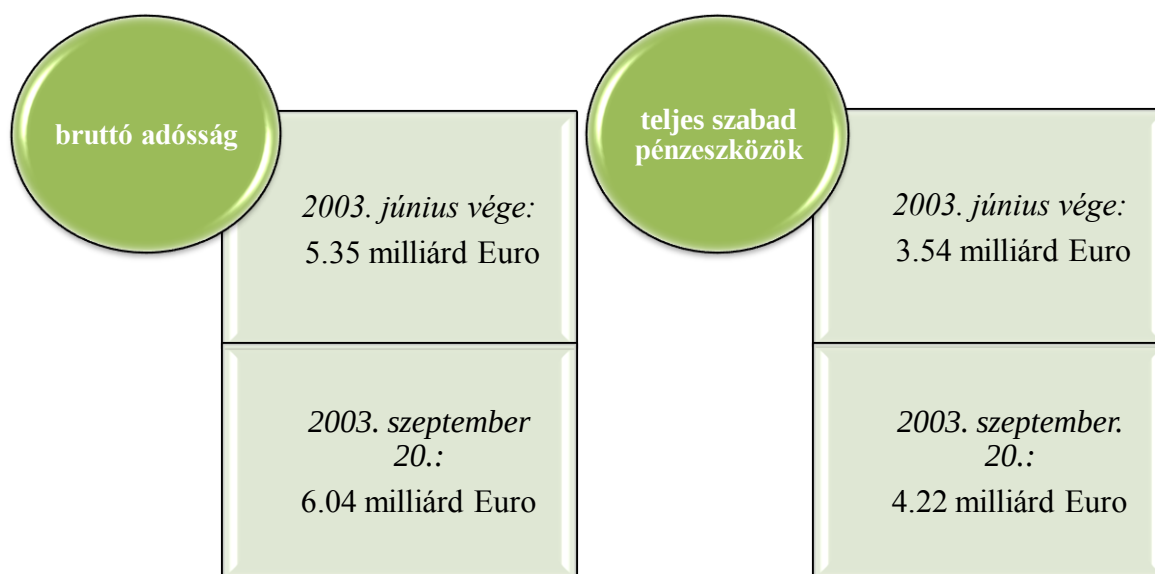
16. ábra: A Parmalat anyagi gondjait jelző tényezők (2003. tavasz)

forrás: Saját szerkesztés,

<http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=240347> cikk alapján

Miközben a hírek folyamatosan a Parmalat gondjairól szóltak (ami természetesen rányomta a bélyegét a részvényárfolyamokra is), addig a cég rácáfolt minderre: november

közepén a vártnál jobb harmadik negyedévi eredményekről számoltak be. Ugyanekkor a vállalat, az adóssága és pénzeszközei tekintetében az alábbi adatokról számolt be:

17. ábra: A vállalat adósság és pénzeszköz állományának változása 2003. június vége és 2003. szeptember 20. között

forrás: Saját szerkesztés,

<http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=240347> cikk alapján

Az ábrából látható, hogy szeptember végére *megnőtt a vállalat bruttó adósságállománya* (11, 42%-kal); ugyanakkor- új kötvények kibocsátása révén- *szabad pénzeszköz állománya is növekedett* (16,11%-kal).

A cég problémáiról szóló hírek, és a vállalat által közzétett ellentétes tartalmú adatok nyomán a CONSOB³¹ (Olasz Értékpapír- és Tőzsdefelügyelet) világos információkat követelt, nyomást gyakorolva mindezzel a Parmalat könyvvizsgálóira. Azonban nem kaptak biztató választ: a külső könyvvizsgáló, a *Deloitte Touche Tohmatsu*³² kijelentette, hogy nem képes hitelt érdemlő információkkal szolgálni egy, a Parmalat társkezelésében lévő *pénzügyi alap* valós értékéről. Ez volt az az időszak, amikor elkezdődött a Parmalat *bonyolult, illegális pénzügyi tranzakcióinak a feltérképezése*. Az ilyen ügyletek közül kiemelkedik az, amelyet a *Buconero* („*Fekete*

³¹ CONSOB (Commissione Nazionale per le Società e la Borsa): Olasz Értékpapír- és Tőzsdefelügyelet

³² A "Deloitte" márkanév alatt több tízezer szakértő dolgozik az egész világon, egymástól független cégekben. Ezek a cégek a *Deloitte Touche Tohmatsu Limited* (DTTL), az Egyesült Királyságban "company limited by guarantee" formában alapított társaság tagjai.

lyuk”) néven ismert leányvállalattal kötött a Parmalat (a számviteli csalások során a partnertársaságoknak sokszor olyan neveket adnak, amelyek sejtetik az illegális tartalmat).

2003 decemberében jött az igazi fordulópontra: a *Bank of America*³³ kiderítette, hogy egy, a *Kajmán- szigeteken* bejegyzett leányvállalat, a *Bonlat társaság* számláján fennállónak vélt 4,22 milliárd euró értékű részesedés csak illúzió, miáltal az annak értékesítésére tett utolsó kísérlet is kudarcba fulladt. Így a *Parmalat fizetéseképtelenné* vált, és 2003. december 27-én csődöt jelentett. Ugyanezen a napon, a cég alapítóját, Calisto Tanzi adócsalás és mérleghamisítás vádjával letartóztatták. A vállalat által kibocsátott értékpapírok, részvények jegyzését további intézkedésig leállították.

A cég még decemberben csődvédelmet kért egy parmai bíróságon, amelyet gyorsított eljárás keretében meg is kapott. Az olasz kormány Enrico Bondit nevezte ki az új vezérigazgatónak, az ő feladata volt a vállalat átszervezése. A kormány célja világos volt: meg kell menteni a Parmalatot, hiszen annak megszűnése súlyos károkat okozna a nemzeti gazdaságnak, sőt, nemzetközi szinten is következményekkel járna. A társaság ugyanis a 7. legnagyobb ipari vállalat Olaszországban, és a botrány előtt 2 milliárd Eurót ért a tőzsdén.

Mindeközben a vizsgálatok során sorra jöttek elő a csalás részletei.

Fény derült egyrészt arra, hogy a cég adóssága a könyveiben szereplő érték nyolcszorosa, 14,3 milliárd Euro. A *PriceWaterhouseCoopers*³⁴ 2004 januárjában közzreadott jelentéséből az is kiderült, hogy a cégnek gyakorlatilag nincs készpénze.

Január végén egy másik visszaélés is a felszínre került, mégpedig, hogy a Parmalat trükközött számlákkal: ugyanazokról a tejipari termékekről több számlát is kibocsátott, különböző terjesztőknek és szupermarketeknek. Később ezt a mesterségesen megnövelt követelésállományt használta fel arra, hogy körülbelül negyven banktól összesen 4 milliárd euró hitelt vegyen fel.

Mindemellett a cég fiktív eszközöket is szerepeltetett a kimutatásaiban, és a veszteségeit különféle off-shore cégein keresztül tüntette el.

³³ Bank of America: amerikai multinacionális bank és pénzügyi szolgáltató társaság.

³⁴ PriceWaterhouseCoopers: iparág specifikus könyvvizsgálati, adó- és pénzügyi tanácsadási szolgáltatást nyújtó vállalatcsoport.

A vizsgálódás eredményei kihatással voltak a részvényárfolyamokra is: 2004 februárjában a Parmalat kötvényeivel a névértékük 10-20 százalékán kereskedtek, míg a részvények árfolyama 95 százalékot esett.

A vállalat csődje természetesen hatott a leányvállalataira is, így gondok merültek fel Magyarország mellett Mexikóban, Brazíliában, Franciaországban, Venezuelában és Chilében is.

Mindeközben kiderült, hogy amerikai „áldozati” is vannak a csalásnak: a SEC³ keresetet nyújtott be a cég ellen, ugyanis azzal vádolják a Parmalatot, hogy engedte a befektetők számára több mint 1,5 milliárd dollár értékű céges értékpapír megvásárlását, miközben tudták, hogy a vállalat valójában milyen helyzetben van.

Enrico Bondinak azonban végül sikerült valóra váltani az olasz kormány akaratát és megmentette a cég egy részét.

Először is elérte, hogy a vállalat az adósságait részvényekkel válthassa ki. Másrészt pert indított a cég könyvvizsgálói és bankjai ellen, azon az alapon, hogy részesei voltak a Parmalat korábbi csalásainak. Így akarta visszaszerezni a társaság azon kifizetéseit, amelyek a csőd beállta előtt kerültek teljesítésre.

Végül néhány országban sikerült megmenti a vállaltot, de voltak olyanok is, mint például hazánk, ahol a helyi leányvállalat felszámolásra került.

A párizsi ügyészség 2005 májusában zárta le a vizsgálatot az ügyben, és a per szeptember 28-án kezdődött Milánóban.

A cég 150 millió Eurós támogatást kapott a bankoktól (köztük sok korábbi hitelezőtől), és 2005. október 5.-én a Tőzsdefelügyelet³¹ engedélyezte, hogy a csődbe jutott, majd átalakított és megújult Parmalat visszatérjen a tőzsdére. A részvények már a bevezetés másnapján háromszoros értéket mutattak.

A Parmalat vezérét végül 2012-ben 17 év börtönre ítélték. A perek egy része (például a bankok elleni) még ma is folyik.

(www.tejportal.hu;

www.nepszava.hu;

Dr. Kecskés András, 2010)

3. ÖSSZEFÜGGÉSEK AZ ENRON ÉS A PARMALAT- BOTRÁNY KÖZÖTT: A RENDSZEREK HIBÁI, A CSALÁS ESZKÖZEI ÉS RÉSZTVEVŐI, VALAMINT A KÖVETKEZMÉNYEK TEKINTETÉBEN

Az előző fejezetben ismertettem az Amerika Egyesült Államok legjelentősebb csődjét, az Enron- ügyet; valamint az Európát megrengető Parmalat- botrányt.

Ebben a részben az általam felállított hipotézisek beigazolására keresem a bizonyítékot: először is arra, hogy a két csalás bekövetkeztének háttérében hasonló a tényezők, és piaci szereplők álltak; másrészt pedig arra, hogy az ilyen horderejű vállalati csalások hatással vannak a szabályozás problémáinak felszínre kerülésére és annak alakulására (nemzetközi és nemzeti szinten is).

3.1. A szabályozás hibáinak vizsgálata: miért következhetek be a csalások

A számviteli csalások ilyen nagyarányú elterjedésének alapvető gyökere a szabályozási rendszer hibái.

A következőkben először felsorolnám a *US GAAP* és az egyéb gazdasági szabályok legfontosabb problémáit (a szabályozás kialakítása, és maguk az előírások szintjén), amelyek hozzásegítették az Enront megtevesztő számviteli gyakorlatához.

A nagy befolyású cégek és könyvvizsgálók túlságosan befolynak a szabványok kialakításába.

A könyvvizsgálókra vonatkozó előírások kialakításában csak maguk a könyvvizsgálók vesznek részt.

Ha a kreatív könyvelési eszközök formailag nem ellentétesek a részletes szabályozásokkal, akkor a könyvvizsgálók tehetetlenek velük szemben.

Az számviteli elvek nem ismerik el a gazdasági tartalom elsődlegességét a jogi formával szemben.

A SPE¹⁰ társaságok növelhetik adósságuk mértékét anélkül, hogy mindezt kimutatnák konszolidált beszámolójukban.

A kiegészítő mellékletek lábjegyzetében korlátozódnak a kulcsfontosságú információk.

A *US GAAP* szabályai túlságosan múlt- centrikusak.

18. ábra: A *US GAAP* szabályozás kialakítási és beszámolási hibái

forrás: Saját szerkesztés,

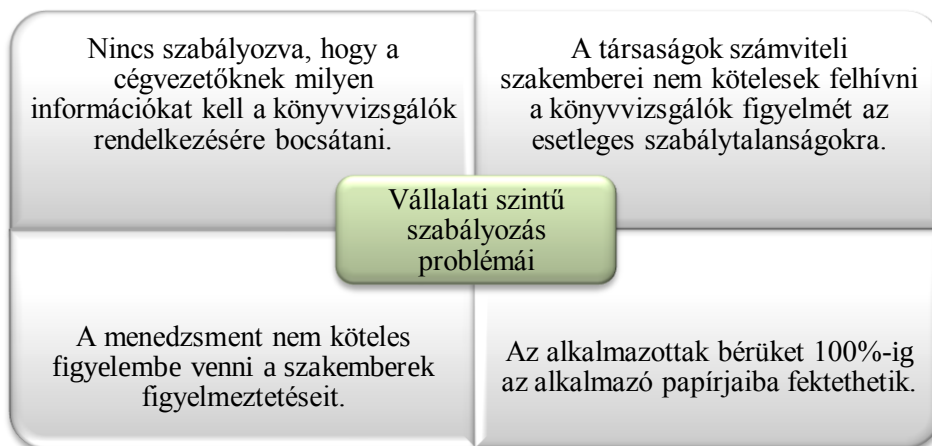
Az Enron- ügy könyvvizsgálói tanulságai (www.swissgroup.hu) cikk alapján

19. ábra: A US GAAP könyvvizsgálókra vonatkozó előírásainak hibái

forrás: Saját szerkesztés,

Az Enron- ügy könyvvizsgálói tanulságai (www.swissgroup.hu) cikk alapján

20. ábra: A US GAAP vállalati szintű szabályozásának hibái

forrás: Saját szerkesztés,

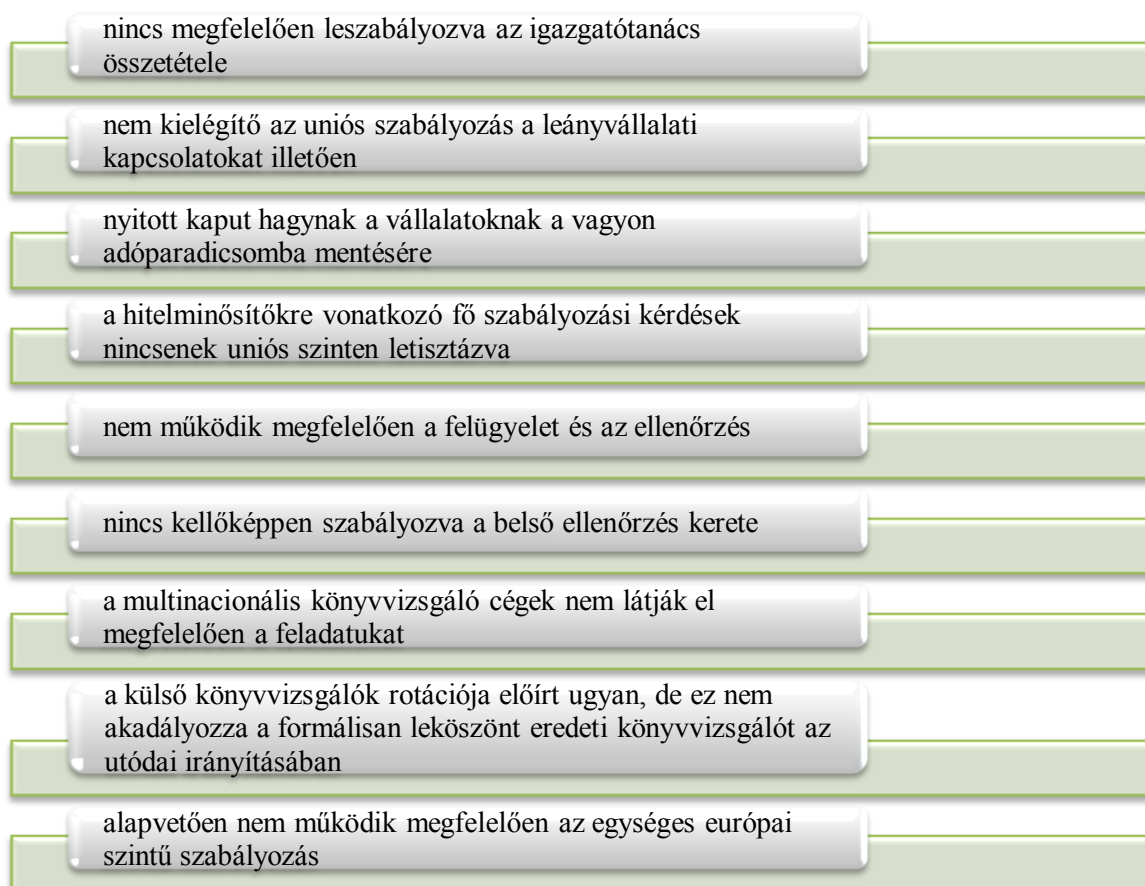
Az Enron- ügy könyvvizsgálói tanulságai (www.swissgroup.hu) cikk alapján

Végül a piaci szereplőket érintő US GAAP szabványok az alábbi téren tartalmazznak hiányosságokat:

- 1) Befektetői közvetítők (beleértve pénzügyi elemzőket) és befektetési alap vezetői tevékenysége nincs megfelelően szabályozva.
- 2) Az elemzők, befektetési alapok, hitelbiztosítók és bankok olyan cégeket finanszíroznak, amelyeket nem ismernek.

(Az Enron- ügy könyvvizsgálói tanulságai www.swissgroup.hu)

Az Enron- botrány alapvetően megrengette nem csak az USA, de Európa gazdasági életét is, azonban ekkor még úgy gondolták: Európában hasonló csalássorozat nem következhet be. A Parmalat- ügy azonban bebizonyította, hogy komoly problémák vannak az Unió szabályozási szintjén is. A következő ábrán ezek közül a hiányosságok közül emelném ki azokat, amelyek hozzájárultak a Parmalat manipulatív tevékenységéhez.

21. ábra: Az európai szintű szabályozás hiányosságai

forrás: Saját szerkesztés,

Dr. Kecskés András (2010): A felelős társaságirányítás fejlődési tendenciái alapján

A fenti ábrák alapján látható, hogy mind az amerikai, mind az európai csalások (az Enron és a Parmalat ügyén kívüli kisebb esetek is) nagyrészt amiatt következhetnek be, mert *a szabályozás nem ad teljes előírást a működés minden területére; és túl sok kiskaput hagy nyitva az illegális tartalmú gazdasági lépések számára.*

3.2. A csalás eszközei: bonyolult partneri viszonyok kialakítása

Mind az Enronnál, mind a Parmalatnál megfigyelhető, hogy a csalások megvalósításának egyik jelentős eszköze, hogy *a vagyont, illetve a veszteségeket különböző partneri hálózatok révén felépített társaságokba mentik.*

Először tekintsük át, hogyan is valósult meg ez az Enronnál.

A US GAAP rendelkezései alapján minden többségi részesedést konszolidálni kell a társaság mérlegében. Ez alól azok a közkereseti társaságok képeznek kivételt, amelyekben legalább 3 % *külső befektetői részesedés* van. Ezeket a cégeket csak a kiegészítő melléklet lábjegyzeteiben kell megemlíteni. Az Enron esetében pontosan erről volt szó. Több mint 3000 SPE¹⁰ társaság alakult, főleg *offshore* területeken, az Enron részvételével.

Ezek a következőképpen működtek:

- Az Enron az *eszközeit apportként adta* ezeknek a társaságoknak; és saját mérlegében, az apportba adott eszközök könyv szerinti értéke felett, nyereséget mutatott ki. Emellett átruházta ezekre a társaságokra az adósságállománya egy részét, így javult Enron eszközarányos hitelmutatója.
- Különböző külső befektetők legalább 3 % *tőke-hozzájárulással* léptek be ezekbe a társaságokba. Az Amerikai Számviteli Standardbizottság állásfoglalása lehetővé tette az Enron számára, ezeket a cégeket ne tartsa nyilván, mint leányvállalatait, és ne kelljen azokat konszolidálnia.
- Arra is volt példa, hogy az Enron finanszírozta meg a külső befektető 3 %-os tőke-hozzájárulását.
- A különböző bankok (amelyek közül a legjelentősebbeket már a 2. fejezetben felsoroltam) általában 97 %- *ig hiteleztek* ezeket a társaságokat. Tették ezt annak reményében, hogy az Enrontól átadott eszközök elég jövedelmet fognak termelni

ahhoz, hogy a hitelek visszafizetésre kerüljenek, amikor a közkereseti társaság végelszámolásra kerül.

- Az Enron *készfizetői kezességet* vállalt a bankok felé ezekre a hitelekre. Ennek biztosítékaul Enron részvényeket adott fedezetül a bankoknak. Amikor a részvények árfolyama csökkent, akkor a különbözetet az Enron készpénz-letétellel egészítette ki a bankoknál.

A rendszer hibája abban állt az Enron részéről, hogy feltételezték, az árfolyam tartósan magasán marad. Az SPE¹⁰ egységeket alapvetően a kockázatok csökkentése és az adósságok mérlegen kívül helyezése érdekében hozták létre. Azonban közelebbről megvizsgálva jól látható, hogy az Enron esetében- ahol mindig az utolsó pillanatban sikerült egy ötlet nyomán megfelelő negyedéves eredményt elérni, az árfolyamok megfelelő szintre hozása érdekében- pontosan ezekben az egységekben volt a legnagyobb kockázat.

A rendszer az egységekbe befektetőkre is veszélyes. Az egyik legnagyobb banknak, az amerikai J. P. Morgan Chase & Co.- nek²⁷ több mint *1 milliárd dolláros* céltartalékot kellett képeznie amiatt, hogy 49 %- os részesedése volt az egyik, Enronnal együtt alapított SPE¹⁰ kötelezettségében. A bank Enron miatt képzendő teljes céltartaléka *2,6 milliárd dollár* volt.

(Az Enron- ügy könyvvizsgálói tanulságai, www.swissgroup.hu)

Az Enron partneri rendszerénél valamelyest egyszerűbb módon, de hasonló keretek között működött a *Parmalat összetett leányvállalati rendszere* is.

Ezek közül a leányvállalatok közül több *offshore cég* volt, hogy kihasználhassák a *rugalmas jogi, pénzügyi és adózási környezetet*. Ilyen cégek egész sorát hívták életre az úgynevezett "*adóparadicsomokban*": *Luxemburgban*, illetve egyes *karibi államokban*. A Parmalat kasszájából kivett *pénzt ezekbe menekítették*, hogy aztán ne kelljen adózniuk utánuk. Tehát lényegében ez egy olyan összetett rendszer, amely *finanszírozza az adósságot*, hogy az üzletvitel jelentős része *ne kerüljön a mérlegbe*. Ilyen cég volt például a *Bonlat*, amely a botrány kirobbanásának fő tényezője volt. Egyes felmérések szerint *13 milliárd Euro* tűnt el ezekben a vállalatokban.

(<http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=240347>)

Az ilyen típusú társaságok nem csak az Enron és a Parmalat vonatkozásában léteznek. Gazdasági elemzők rámutatnak arra, hogy csak a Kajmán-szigeteken az 1980-as években 600 SPE¹⁰ és ahhoz hasonló társaság volt bejegyezve, amelyek könyv szerinti eszközeinek értéke *635 milliárd dollár* volt.

(Az Enron- ügy könyvvizsgálói tanulságai, www.swissgroup.hu)

Tehát elmondható az, hogy alapjában véve, ugyanolyan típusú partneri rendszert használt a két társaság az eredményeik kozmetikázására, amely rendszer megalkotására a szabályozási kiskapuk adtak lehetőséget.

3.3. A könyvvizsgálók és a bankok, pénzügyi elemzők szerepvállalása a csalásokban

Az *auditorok* szerepe a számviteli csalásokban az Enron és a Parmalat esetében is érződik.

Az Enront tekintve a megkérdőjelezhető számviteli módszerek alkalmazása nem gátolta meg az *Arthur Andersen*⁴ könyvvizsgáló céget abban, hogy a társaság audit jelentését ellenjegyezze. A két cég magas szintű összefonódásának oka, hogy az Andersen⁴ már a *80-as évek* óta a társaság *külső auditáló* cége, valamint a **90-es évek közepétől a belső audit** elvégzése is az ő feladata lett. Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy egyfelől belső ellenőrzési feladatokat látott el, másfelől hitelesítette az éves mérlegben szereplő adatokat.

2000- ben a könyvvizsgáló társaság *25 millió dolláros* auditálási díjat kapott az Enrontól, valamint ezen felül még *27 millió dollár* tanácsadási díjat. A cégnél tudták, hogy ezért cserében szemet kell hunyniuk az Enronnál folytatott könyvelési csalások felett. Az Andersen⁴ belül néhány alkalmazott azonban megkérdőjelezte az Enron bizonyos számviteli eljárásainak cég általi jóváhagyását. Például: a professzionális standardokért felelős csoport egy tagja kifogásolta az Enronnál 1999-ben alkalmazott számviteli módszereket. Véleménye szerint a helyes eljárás az lett volna, ha a profittal szemben legalább *30 millió dolláros* terhet elszámolnak. Kifogását elvetették, és végül őt magát elmozdították az állásából.

A későbbi bírósági tárgyalások során aztán előkerültek olyan terhelő bizonyítékok, amelyek alapján világossá vált, hogy az Andersen⁴ komolyan hozzájárult az Enron

csalásaihoz. Többek között *szemet hunyt a család felett*, és az ellenőrzés során megsemmisítette a kulcsfontosságú iratok egy részét.

(<http://cegvezetes.hu/>)

A Parmalat- ügy kivizsgálásakor szintén kiderült: *mind a belső, mind a külső könyvvizsgálat* komoly kivetnivalókat hagyott maga után.

A társaságnál 1999-ig a *Grant Thornton* nevű vállalat látta el a könyvvizsgálói feladatokat. A szolgáltatók gyakoribb lecserélését célzó olasz szabályok megjelenése után a cég a *Deloitte & Touche-t*³² bízta meg, de a leányvállalatok nagyobbik részében még mindig a *Grant Thornton* végezte a munkát.

Az *Financial Times*³⁵ szerint *a könyvvizsgálók rendszeres váltogatásáról* már érvényben lévő európai szabályok nem lehetnek hatásosak, amennyiben a multinacionális könyvvizsgáló cégek nem alkalmaznak egységes nemzetközi követelményeket a helyi érdekeltségeiknél. A lap szerint ugyanis ezek a cégek *kvázi-franchise rendszerben* működnek: helyi érdekeltségeikben *a helyi vezetés is tulajdonos*, és a nemzetközi hálózat tagjai között csak *laza a kapcsolat*. Ehhez még hozzájárul az is, hogy a legtöbb könyvvizsgáló *a vállalati ügyfelek menedzsmentjének igényeit próbálják kielégíteni*, miközben valós megbízóik a részvényesek.

A Parmalat elnöke a letartóztatása után úgy tanúskodott, hogy mind a *Deloitte & Touche*³², mind a *Grant Thornton* pontosan tudott a vállalatnál folyó ügyekről, mégsem tettek ellene semmit.

A *Deloitte*³² tagadta, hogy köze lett volna a visszaélésekhez. Arra hivatkoztak, hogy azok több, mint egy évtizeden át folytak a Parmalatnál, így már akkor is, amikor ők kapcsolatba kerültek a céggel (1999-ben). Az ügyészség a *Deloitte* és annak két partnere ellen is vádat akart emelni, de erre végül nem került sor.

A *Grant Thornton* 2004 elején felszámolta olasz érdekeltségét, az ő két volt auditoruk végül bíróság elé állt.

(<http://www.mfor.hu/>;

www.nepszava.hu)

A könyvvizsgálókon kívül jelentős szerepet játszottak mindkét visszaélésben a bankok és a pénzügyi elemzők is.

³⁵ Brit nemzetközi, gazdasággal és pénzüggel foglalkozó napilap.

Az Enron csalása esetén ezek felelőssége egyrészt abban mutatkozik meg, hogy részt vettek a cég SPE¹⁰ rendszerének működtetésében. A folyamatos tárgyalások során például a *Merrill Lynch* (pénzügyi tanácsadó társaság), a *Citigroup*²⁶ vagy a *J. P. Morgan Chase & Co.*²⁷ tisztában volt azzal, hogy ezek a társaságok nem tisztességes okokból jöttek létre, és, hogy összeférhetetlen az, hogy az Enron egyik elnöke a tulajdonosa ezeknek. Ennek ellenére hitelt nyújtottak a cégeknek.

Másrészt több olyan üzletet is kötöttek a bankok és elemzők az Enronnal, amelyek a könyvelés manipulálása révén kedvezően hatottak annak eredményére. Ilyen például a következő eset, amely a *Citigroup*²⁶ belső levelezéséből derült ki:

„A Citigroup 1998-ban félmilliárd dollárt fizetett előre az Enronnak, későbbi gáz- és olajszállítmányokért. Az ilyen típusú megállapodásokban rögzítik, hogy ha az adott terméket nem szállítják le időben, akkor az előre kifizetett összeget valamilyen konstrukcióban vissza kell téríteni. Az Enron 1999 májusáig ennek megfelelően törlesztett is 375 milliót, de 125 millióval továbbra is adós maradt.

A két cég szóban megállapodott ennek a részletnek a visszafizetéséről is, de ennek írásos nyoma a Citigroupnál nem volt. A New York Times szerint csak a cég belső levelezéséből lehet a megállapodásra következtetni. Tehát ez a megrendelés úgy változott kölcsönné (az Enron felől nézve adóssággá), hogy annak nem volt nyoma az iratokban - tehát ezt az összeget az Enronnak sem kellett a könyvelésben adósságként feltüntetnie.”

(Részlet az *index.hu*, 2002. július 23-ai számából)

A *Citigroup*²⁶ és a *J. P. Morgan*²⁷ eddig is többen vádolták azzal, hogy sokmilliárd dollárnyi előnytelen üzletet kötöttek az Enronnal, de ez volt az első alkalom, hogy egy cég belső iratai alátámasztják a vádakat.

A Parmalat- botrány kirobbanása után szintén a figyelem középpontjába került a pénzügyintézetek felelőssége: 2004 januárjában a milánói ügyészség már *negyven pénzügyintézettel* szemben folytatott nyomozást.

Gyanúba keveredett például *Deutsche Bank*, amely annak ellenére növelte 2.5 százalékról 5.1-re a Parmalat leányvállalatában, a *Parmalat Finanziariában* meglévő részesedését, hogy jól tudta: az anyacég csődeljárás előtt áll.

Ugyancsak a vizsgálat középpontjába került az egész botrány kirobbantója, a *Bank of America*, amely egyes feltételezések szerint komoly szerepet játszott a mérleghamisításban, a hiányok eltussolásában.

(www.nepszava.hu)

Azt is fontos megemlíteni, hogy a csődbe került vállalatok kimutatásaiból már előzőleg sejteni lehetett, hogy valami nincs rendben. Ezt az Enron példáján mutatom be.

Az Enron vállalat tőkepiaci értékelése 1993-2000 között
(millió dollár,%)

Év	Árbevétel (US\$m)	Működési profit (US\$m)	Nettó profit (US\$m)	Működési profitráta (%)	Tőkearányos adózott profitarány (ROCE) (%)
1993	7.972	617	333	7.7	5.8
1994	8.984	716	453	8.0	7.1
1995	9.189	618	520	6.7	7.3
1996	13.289	690	584	5.2	6.9
1997	20.273	15	105	0.1	0.7
1998	31.260	1.378	703	4.4	4.0
1999	40.112	802	893	2.0	4.4
2000	100.789	1953	979	1.9	4.2

2. táblázat

forrás: Az Enron éves beszámolóí alapján, idézi Froud, Johal, Papazian, & Williams (2004)

A táblázatból látható, hogy az 1993-ban elért 617 millió dolláros működési profit 2000-re 1953 millióra duzzadt; miközben a működési profitráta 7.7%-ról 1.9%-ra csökkent. Ez aggodalomra kellett volna, hogy okot adjon, azonban a piaci szereplők csak a haszonra koncentráltak.

Összességében tehát megfogalmazható, hogy a piaci szereplők jelentős szerepet játszottak mindkét csalássorozat megvalósulásában, és funkciójuk tisztességes betöltése helyett az egyéni érdekek vezérelték cselekedeteiket.

3.4. A vállalati, számviteli csalások hatásai a szabályozás alakulására

Mind az Enron, mind a Parmalat botrány esetében kiderült, hogy a szabályozási hiányosságok adtak teret a visszaélésekre. Úgy gondolom, hogy az ilyen horderejű csalások esetén, *az előírások további alakításai a feltárt hiányosságok tükrében* valósulnak meg.

3.4.1. A Sarbanes-Oxley törvény: az amerikai kormány megoldási kísérlete a csalások megelőzésére

Az Enron botrány leginkább az amerikai szabályozási rendszerre hatott, melynek nyomán 2002-ben megszületett a *Sarbanes Oxley törvény*, amely keretbe foglalja azokat az irányelveket, amelyek a célja, hogy a vállalatok jelentései átláthatóbbak, valamint vezetőik ellenőrizhetőbbek legyenek.

A konkrét szabályok kidolgozásával, valamint későbbi betartatásával az *Egyesült Államok Tőkepiaci Felügyeletét (SEC³)* bízta meg, amelynek javaslatot kell tennie egyrészt a Nyilvános Társaságok Számvitelét Ellenőrző Bizottság (Public Company Accounting Oversight Board), másrészt a vállalati könyvvizsgálati bizottságok (audit committee) működésére. Mindezek mellett a felügyeletnek egyértelműbbé kell tennie a következő területeket:

- vállalatvezetőség,
- a jogi tanácsadók,
- és a részvényelemzők felelősségét;
- valamint a könyvvizsgálók függetlenségét.

A Sarbanes-Oxley 2003. június 30-i határidőt szabott a részletes rendeletek kidolgozására. Ezen belül a határidők témakörönként mások és mások.

A törvény hatálya kiterjed mindazokra a társaságokra, amelyeket az 1934. évi tőkepiaci törvény kibocsátóként definiál.

(www.bankestozsde.hu)

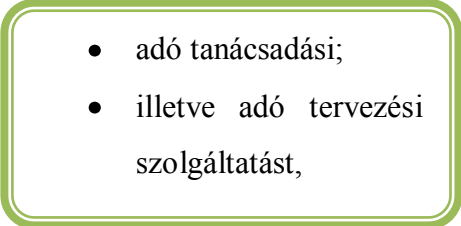
A következőkben kiemelem azokat a rendelkezéseket, amelyek az Enron által determinált szabályozási problémák alapján lettek megfogalmazva.

3.4.1.1. A könyvvizsgálói függetlenséget érintő rendelkezések

Az SEC³ 2003. január 22-én elfogadta a Sarbanes- Oxley könyvvizsgálói függetlenséget szabályozó rendeletét. Ebben többek között:

- részletezi a társaságok számára a könyvvizsgálójuk által nem nyújtható szolgáltatásokat;
- és előírja, hogy a könyvvizsgáló személyét *öt év* után kötelező cserélni.

A rendelet a függetlenséget hangsúlyozva tiltja, hogy a könyvvizsgáló olyan társaságot ellenőrizzen, amelynek pénzügyi/ kontrolling vezetője, vagy főkönyvelője- a *könyvvizsgálatot megelőző egy évben*- a könyvvizsgáló alkalmazásában állt, és részt vett az adott cég vizsgálatában. Azt is kimondja viszont, hogy a könyvvizsgáló ezután is nyújthat:

-
- adó tanácsadási;
 - illetve adó tervezési szolgáltatást,

a függetlenségét ez nem sérti.

Fontos továbbá, hogy a könyvvizsgálóknak *7 éven* keresztül meg kell tartaniuk munkalapjaikat és egyéb információikat.

(www.bankestozsde.hu)

3.4.1.2. A vállalati felelősségre vonatkozó előírások

A törvény egyértelműen az *ügyvezetőket (CEO)* és a *pénzügyi vezetőket (CFO)* teszi felelőssé a belső ellenőrzési rendszer kialakításáért és működtetéséért. A rendszernek minden lényeges hibát fel kell tárnia.

A menedzsmentnek legfeljebb *három hónappal* a beszámoló napját megelőzően:

- értékelnie kell a belső ellenőrzési rendszer hatékonyságát;
- majd jelentést kell készítenie a könyvvizsgálónak és a vállalati könyvvizsgálati bizottságnak.

Ebben részletezi a számottevő hiányosságokat, valamint bemutat valamennyi csalással összefüggő eseményt.

A CEO és a CFO aláírásával hitelesítik az SEC³- nek küldött negyedéves és éves jelentéseket. Nyilatkoznak arról is, hogy *a jelentések*:

- nem tartalmaznak lényeges hibákat, és
- valóban tükrözik a vállalat pénzügyi helyzetét.

A törvény kimondja, hogy törvénytelen a könyvvizsgáló megtévesztése.

A törvény szerint tilos az igazgatóknak, a menedzsmentnek személyes célú hitelt nyújtani.

Kiemelten fontos továbbá, hogy minden könyveléssel kapcsolatos dokumentumot, ideértve az elektronikus levelezést is, *öt évig* meg kell őrizni. Ennek megszegése *5 évet* vonhat maga után; viszont ha egy cég akkor semmisíteni meg az iratokat, amikor már eljárás folyik ellene, akár *20 évet* is kaphat.

(www.bankstozsde.hu)

3.4.1.3. Jelentési és beszámolási kötelezettségek vonatkozó szabályai

A Sarbanes-Oxley előírja, hogy az éves jelentésnek tartalmaznia kell *a menedzsment jelentését* a belső ellenőrzési környezetről.

Ebben nyilatkoznak arról, hogy:

- a vezetőség felelős a belső ellenőrzési környezet, továbbá a beszámoló elkészítéséhez szükséges jelentérendszer kialakításáért és működtetéséért;
- a vezetőségnek mi a véleménye a rendszer működésének hatékonyságáról.

Fontos, hogy ezt a nyilatkozatot a könyvvizsgálónak is véleményeznie kell.

Kötelezően közzé kell tenni:

- minden lényeges mérlegen kívüli tranzakciót;
- valamint a nem konszolidált társaságokkal kapcsolatban azokat az üzleteket, amelyek jelentős hatással bírnak a beszámolóra.

A könyvvizsgálónak *fizetett díjakat* az éves jelentésben kell bemutatni, a következő bontás szerint:

- könyvvizsgálat;
- könyvvizsgálattal kapcsolatos szolgáltatások;
- adótanácsadás és egyéb szolgáltatások.

A SEC³ minimum *háromévente* ellenőrzi, hogy a jelentéseket az *előírásoknak megfelelően* készítették-e el. Azonban ennél gyakrabban is vizsgálhatja:

- a legnagyobb piaci kapitalizációjú³⁶ társaságokat;
- az egyes szektorok meghatározó vállalatait;
- valamint azokat a feltörekvő vállalatokat, amelyek értéke nincs összhangban az iparágban elvárható P/E értékkel³⁷.

³⁶ A piaci kapitalizáció egy vállalat pillanatnyi- az összes befektető által meghatározott- számszerűsített értékét jelenti.

³⁷ A P/E: árfolyam/ nyereség (price/earnings) a fundamentális elemzés egyik leggyakrabban használt eszköze. Ez a mutató azt fejezi ki, hogy a részvény jövedelmezőségéhez képest hányszorosát kell fizetni az értékpapírért.

További vizsgálatokat rendelhet el, akkor ha:

- lényeges hiba miatt ismételt közzétettek egy beszámolót;
- és ha a részvény árfolyamában erős ingadozás mutatkozik.

(www.bankestozsde.hu)

A törvénnyel kapcsolatban azt az alapvető problémát fogalmazzák meg a szakértők, hogy jó néhány *nemzeti törvénynek ellentmond*, és hogy részletes szabályainak megismerése és alkalmazása *nagy erőforrásokat igényel*.

3.4.2. Az Európai Közösségek Bizottságának javaslatai, és a nemzeti szintű szabályozás szigorítása

Az Enron és a Parmalat esete nyomán az *Európai Közösségek Bizottsága felülvizsgálta a szabályozási keretek minőségét*.

Arra a megállapításra jutottak, hogy: „*A Pénzügyi Szolgáltatások Akcióterve (FSAP) és a Társasági Jogi és Vállalatirányítási Akcióterv (Akcióterv) politikái már most helyes válaszlépéseket adnak a közelmúlt botrányai által felvetett legtöbb pénzügyi kérdés eredményes, EU keretszabályok között való megoldásához. Úgy tűnik, nincs szükség ezeknek az akcióterveknek a jelentős módosítására vagy kiegészítésére; inkább előre kell lépni az időszerű végrehajtásukban, és biztosítani kell a jogszabályok alkalmazásának szigorú felügyeletét és hatékony ellenőrzését.*”

(Részlet az alábbi közleményből: A Bizottság közleménye a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek a vállalati és pénzügyi jogellenes gyakorlat megelőzéséről és leküzdéséről (2004.09.27))

Azonban a *Bizottság 2004. szeptember 27-én kiadott egy közleményt*, melynek célja az volt, hogy holisztikus megközelítést nyújtson, mind az adózásra, mind a bűnüldözésre kiterjesztve, a pénzügyi és vállalati jogellenes gyakorlat kockázatának csökkentésére.

A közlemény legtöbb pontja azokra a *területekre vonatkozik*, amely az Enron, a Parmalat, és a további amerikai és európai vállalati botrányok nyomán *hiányossággént fel lettek tárva*. Ezen pontok közül a legfontosabbakat az alábbi ábra mutatja.

22. ábra: Az Európai Közösségek Bizottsága közleményének legfontosabb pontjai

forrás: Saját szerkesztés,

A Bizottság közleménye a Tanácsnak és ez Európai Parlamentnek a vállalati és pénzügyi jogellenes gyakorlat megelőzéséről és leküzdéséről (2004.09.27) alapján

Bár a közlemény sok fontos terület szabályozási kérdését felvetette, és ezek legtöbbjével az akkor folyamatban lévő EU politikák közül valamelyik már foglalkozott, azonban *az alkalmazás és végrehajtás nem elég gyors*. A csalási módszerek olyan ütemben fejlődnek, hogy muszáj a szabályozásnak is követni ezt a tempót, és folyamatosan új előírásokat alkotni.

Ha az EU egységes szabályozási kereteit leszűkítjük, akkor például *hazánkat* tekintve azt is láthatjuk: *nemzeti szinten sem sikerül a visszaélések teljes megelőzése*, és a botrányok itt is felütik a fejüket. Ez maga után vonja azt, hogy *ezen a szinten is szükséges a szabályok folyamatos fejlesztése és szigorítása*.

A PriceWaterhouseCoopers³⁴ 2005-ben készített *Globális Gazdasági Bűnözés felmérése* során 34 ország több mint 3600 vállalatánál, köztük 75 magyarországi piacvezető nagyvállalatnál készültek interjúk felsővezetőkkel. A hazai felmérésben részt vevő cégek egynegyede vált gazdasági bűncselekmény áldozatává az elmúlt két év során, elmaradva ezzel a globális szinten tapasztalt 45%-os aránytól.

A helyzet azonban mégsem teljesen bízató, mert azok a magyar válaszadók, akik ellen bűncselekményt követtek el, átlagosan 8.8 esetről számoltak be, amely *nemcsak a közép-kelet-európai értéknél (6.7), hanem a világtátlagnál is magasabb (7.9)*. A leggyakoribb visszaélési típus hazánkban *a lopás és a csalás*. A kézzelfogható visszaélések által a vállalatoknak átlagosan okozott pénzügyi károk összege meghaladta a 170 millió Ft-ot.

Ezeket a bűncselekményeket a cég alkalmazottai követték el, és nem volt része a komplett felső vezetés.

Ha a *vállalati csődök* számát vizsgáljuk meg, akkor az látható, hogy 2003-hoz képest 0,8 százalékkal több, 7756 csődöt regisztráltak; amely térségünkben a legmagasabb szám.

(PriceWaterhouseCoopers: Globális Gazdasági Bűnözés jelentése (2005))

Magyarországon jó néhány multinacionális társaság leányvállalata megtalálható, ezért nyilván valóan hatással van az anyacég esetleges csalásából adódó csőd hazánk gazdaságára, szabályozására is. Ez a következtetés még abban az esetben is helytálló, ha az adott vállalatnak nincs gazdasági egysége nálunk, hiszen egy olyan horderejű ügy,

mint például a dolgozatomban elemzett két botrány bármelyike, *alapvetően elgondolkodtatja a törvényhozást és a szakmát a szabályok szigorítása tekintetében.*

Hazánkban is megfogalmazódtak például *a könyvvizsgálati előírások* tekintetében olyan területek, amelyek előírásainak szigorítása védelmet nyújthat az esetleges vállalati visszaélések ellen.

Ilyen területek például:

- könyvvizsgálói díjak nyilvánosságra hozatala;
- meghatározott körű, nem audit jellegű szolgáltatások nyújtásának köre;
- könyvvizsgáló személyének rotációja;
- függetlenséget befolyásoló tényezők vizsgálata;
- a menedzsmenti és könyvvizsgálói munka összehangolása;
- minőségellenőrzési rendszer szigorítása.

Nem csak a könyvvizsgálat tekintetében merült fel a szabályok változtatása gondolata, hanem például *a pénzmosás kérdéskörét* is felszínre hozta a csaláshullám.

2007. december 15-én lépett hazánkban hatályba a pénzmosás elleni új törvény, amely arra kötelezi a könyvelőket, ügyvédeket, illetve bárkit, aki magánemberek pénzével kapcsolatba kerülhet, hogy jelentsék a rendőrségnek, amennyiben gyanús tranzakciókat észlelnek. A törvény szerint gyanús: *2 millió forint felett* készpénzzel vásárolni, illetve *300 ezer forintnál több* valutát beváltani.

2012-ben megszületett ennek módosító tervezete, amelyben újdonság az, hogy a *pénzügyi szolgáltatók* ellenőrizhetik az ügyfelek adatait az adatbázisokban; valamint a pénzügyi információs egységként működő *hatóság* az üzleti titkokat is megismerheti.
(hvg.hu)

Tehát az előzőek alapján azt mondhatjuk, hogy a számviteli és vállalati csalások megelőzése csak akkor lesz hatékony, ha mind integrációs szinten, mind nemzeti szinten megteszik a szükséges lépéseket, és összehangoltan mozdítják elő a szabályozás fejlesztését.

ÖSSZEGZÉS

A dolgozatom elején 2 hipotézissel éltem, majd azt vizsgáltam, hogy ezek valóban beigazolódnak-e.

Az első hipotézis során azt állítottam, hogy a Parmalat és az Enron- botrány között összefüggés fedezhető fel. A kutatás során ez több szinten is bizonyítást nyert.

Egyrészt megfigyelhető, hogy mindkét esetben a szabályozási hiányosságok adnak teret a csaláshoz. Ehhez kapcsolódóan az is igaz, hogy ezekből a szabályozási hibákból építik fel a vállalatok a visszaélések eszköztárát: mindkét esetben kiderült, hogy nagy szerepet kapnak az átláthatatlan partneri kapcsolatok. Az ilyen offshore cégekben igyekeznek a társaságok elrejteni a veszteségeiket, illetve átmenteni a vagyonukat.

Másrészt az is kiderült, hogy a piaci szereplők részvétele mind a Parmalat, mind az Enron esetében meghatározó az illegális tevékenységek során. Nem csak szemet hunynak e fölött, hanem aktívan hozzá is járulnak: kétes üzletekbe és vállalatokba fektetnek be a bankok; a könyvvizsgálók iratokat semmisítenek meg; a pénzügyi elemzők szemet hunynak a beszámolóból kiszűrhető elcsalt adatok fölött.

Összességében az mondható el, hogy az 1. hipotézis valóban helyes állítás volt: hiába más kontinensen zajlott le a két ügy, a folyamat szisztémája, és a rendszerek hiányosságai alapvetően megegyeznek.

A második hipotézisem az volt, hogy ezek a vállalati visszaélések, jelentőségüknél fogva, hatással vannak a szabályozás alakulására.

A vizsgálat során ez az állítás is beigazolódtott, hiszen láthattuk, hogy az Enron botrány mind a US GAAP alakulására, mind pedig az EU szabályozására; a Parmalat csalása pedig ez utóbbira jelentős hatást gyakorolt. A feltárt problémák nagyban befolyásolták azt, hogy milyen új előírások születnek meg, és melyek válnak korrigálandó területté.

Emellett azt is bizonyították ezek az ügyek, hogy tökéletes szabályozás nem létezik, és még egy olyan kis országban, mint hazánk is fokozatosan előbukkannak a gazdasági bűnözés nyomai. Az a megállapításom is alapot nyert, hogy az nagy horderejű vállalati csalások hatással vannak a nemzeti szintű szabályozás alakulására is.

Mindezek alapján látható, hogy a 2. hipotézis is helytálló, és a vállalati csalások és csődök befolyásolják a szabályozási, előírási környezetet.

IRODALOMJEGYZÉK

Szakirodalom

Almássy – Kántor – Musinszki – Pál – Várkonyiné – Verebélyi (2006): *Számviteli rendszerek*. ECONOMIX Egyetemi Business Centrum Tanácsadó és Kereskedelmi Kft., Miskolc Egyetemváros, p. 51., p. 253., pp. 257-258.

Dr. Kecskés A, (2010) : *A felelős társaságirányítás fejlődési tendenciái- Szabályozási koncepciók Európában és az Egyesül Államokban*.

[http://doktori-](http://doktori-iskola.ajk.pte.hu/files/tiny_mce/File/Archiv2/kecskes/kecskes_phd_nyilv.pdf)

[iskola.ajk.pte.hu/files/tiny_mce/File/Archiv2/kecskes/kecskes_phd_nyilv.pdf](http://doktori-iskola.ajk.pte.hu/files/tiny_mce/File/Archiv2/kecskes/kecskes_phd_nyilv.pdf)

p.104-110. (letöltve: 2012. 09. 28.)

Dr. Lukács J.: *Kreatív számvitel, véletlen hiba, szándékos csalás*.

<http://www.laabagnes.hu/wp-content/uploads/2007/09/kreativ-szamvitel-vetlen-hiba-szandekos-csalas.pdf>

(letöltve: 2012.09.30.)

Európai Községek Bizottsága (2004.): *Az Európai Községek Bizottságának Közleménye a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek a vállalati és pénzügyi jogellenes gyakorlat megelőzéséről és leküzdéséről*. 2004. 09. 27.

[http://eur-](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52004DC0611:HU:HTML)

[lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52004DC0611:HU:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52004DC0611:HU:HTML)

(letöltve: 2012. 09. 30.)

PriceWaterhouseCoopers (2005): *Globális Gazdasági Bűnözés jelentés*

http://www.pwc.com/en_HU/hu/publications/assets/globalis-gazdasagi-bunozes-felmeres.pdf

(letöltve: 2012. 10.12.)

Swissgroup (2012): *Az Enron- ügy könyvvizsgálói tanulságai*.

http://www.swissgroup.hu/web/e107_files/downloads/Enron.pdf(letöltve: 2012.09.30.)

Szirmai A. – Matukovics G. (2004): *IAS vs US GAAP*

Hazai és nemzetközi jogszabályok, szabványmagyarázatok gyűjteménye. 1.kötet – IAS Útmutató, Verlag Dashöfer Szakkiadó Kft. és T. Bt. Budapest, 3.fejezet

Források

bankestozsde.hu (2003): *Auditorüzlet – Andersen után. A Sarbanes-Oxley törvény. Szigorú követelmények vállalatvezetőknek és könyvvizsgálóknak.* 2003.03.01.

<http://www.bankestozsde.hu/online/cikk.html?aid=1000148> (letöltve: 2012.09.26.)

BBC (s.a.): *ENRON: Timeline.*

http://news.bbc.co.uk/hi/english/static/in_depth/business/2002/enron/timeline/
(letöltve: 2012.09.28.)

Csapó J. – Csapóné Kis Zs. (s.a.): *Tej és tejtermékek a táplálkozásban.*

<http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/tej-tejtermek/ch04.html>
(letöltve: 2012.10.20.)

cegvezetes.hu (2002): *A nagyság átka.* 2002.10.01.

<http://cegvezetes.hu/2002/10/a-nagysag-atka/> (letöltve: 2012.09.28.)

ellenzek.blogter.hu (2006): *Enron.*

<http://ellenzek.blogter.hu/86153/enron> (letöltve: 2012.10.02.)

Gibney, A. (2005): *Enron- The Smartest Guys in the Room.* USA dokumentumfilm, Magnolia Picture

HVG (2005): *Citigroup.* 2005.06.15.

<http://hvg.hu/hvgfriss/2005.24/200524HVGFriss106> (letöltve: 2012.08.28.)

index.hu (2002): *A Qwest elismerte a könyvelési hibákat.* 2002.07.29.

<http://index.hu/gazdasag/vilag/qwest0729/> (letöltve: 2012.10.20.)

index.hu (2003): *Újabb vállalati botrányok Amerikában.* 2003.06.13.
<http://index.hu/gazdasag/vilag/accoun030613/> (letöltve: 2012.10.02.)

ma.hu (2002): *Célkeresztben a korrupció elleni harc.* 2002.08.29.
<http://belfold.ma.hu/tart/rcikk/a/0/14101/1> (letöltve: 2012. 10.02.)

Menedzsment Fórum (2005): *Az előző auditort vádolja a Deloitte a Parmalat- ügyben.* 2005.01.03.
[http://www.mfor.hu/cikkek/Az_elozo_auditort_vadolja_a_Deloitte_a_Parmalat_ugyben.h](http://www.mfor.hu/cikkek/Az_elozo_auditort_vadolja_a_Deloitte_a_Parmalat_ugyben.html)
tml (letöltve: 2012.10.20.)

Mester Á. (2002): *Az Enron bukása: kéz kezet piszkít.* 2002.02.14.
http://magyarnarancs.hu/kulpol/az_enron_bukasa_kez_kezet_piszkit-60168
(letöltve: 2012.09.28.)

Népszabadság Online (2012): *'Fél pénzhez' jutottak az Enron károsultjai.* 2012.01.16.
http://nol.hu/gazdasag/_fel_penzhez__jutottak_az_enron_karosultjai
(letöltve: 2012.10.20.)

Népszava Online (2004): *Egy tejbirodalom tündöklése és bukása.* 2004. 01.07.
<http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=240347> (letöltve: 2012.09.28.)

tejportal.hu (2004): *Parmalat: a számonkérés napja.* 2004. 10.05.
<http://www.tejportal.hu/index.php?oldal=cikkek&id=859> (letöltve: 2012.09.28.)

Képek forrásai:

http://www.glenboden.com/show_article_page.php?article_id=342

(letöltve: 2012.11.01.)

<http://cultureandanarchy.wordpress.com/> (letöltve: 2012.09.26.)

<http://www.hermes-press.com/enronindex.htm> (letöltve: 2012.09.26.)

http://www.cartoonstock.com/directory/w/worldcom_gifts.asp

(letöltve: 2012.10.02.)

<http://investorshub.advfn.com/Dynegy-Inc-DYN-4009/> (letöltve: 2012.09.28.)

<http://www.cartoonstock.com/directory/a/a> (letöltve: 2012.10.02.)